

KURAM KİTABI

SOSYAL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ TEMEL KAVRAMLAR VE TÜRKİYE İÇİN BİR MODEL • REHBERİ

Yazarlar

Prof. Dr. Erdal AKDEVE
Prof. Dr. Çetin ÖNDER
Dr. Ülkü Neslihan AKTAŞ
Arş. Gör. Bengü ÖZTAN KÖRÜN
Arş. Gör. Mustafa OKAY

ASBUSiM
ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL İNOVASYON MERKEZİ

**Sosyal
inovasyon
Ajansı**

Kuram Kitabı

SOSYAL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ TEMEL KAVRAMLAR VE TÜRKİYE İÇİN BİR MODEL REHBERİ

Sosyal Etki Değerlendirmesi Temel Kavramlar ve Türkiye İçin Bir Model Rehberi

Konya Büyükşehir Belediyesi
Kültür Yayınları

ISBN

978-605-389-777-4

E-ISBN:

978-605-389-779-8

Yazarlar

Prof. Dr. Erdal AKDEVE

Prof. Dr. Çetin ÖNDER

Dr. Ülkü Neslihan AKTAŞ

Arş. Gör. Bengü ÖZTAN KÖRÜN

Arş. Gör. Mustafa OKAY

Son Okuma

Adem MENEKŞEOĞLU

Tasarım

Aylin ÖZKAN NEĞİŞ

ASBUSiM
ANKARA SOSYAL BİLİMLERİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL İNOVASYON MERKEZİ

**Sosyal
inovasyon
Ajansı**

2025 / KONYA

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	1
Giriş	3
Bölüm 1 – SED Kapsamını Anlamak.....	5
1.1. Temel Kavramlar.....	7
1.2.Tarihçesi ve Gelişimi.....	9
1.3. Türkiye’de SED’in Önem Kazanması ve Sivil Toplum Alanındaki Yeri.....	11
Bölüm 2 – STS ve SED İlişkisi.....	15
2.1. SED’in STS’ye Sağladığı Faydalar.....	17
2.2. STK’ların SED Uygulamasında Yaşadığı Güçlükler.....	18
2.3. Yol Gösterici İlkeler.....	19
Bölüm 3 – SED Yönetim Süreci Uygulama Modeli.....	23
3.1.Döngüsel Bir Yaklaşım Modeli.....	25
Aşama 1: SED Uygulaması İçin Temel Hazırlık.....	25
Aşama 2: Planlanan SED Uygulamasının Amacının ve Kapsamının Belirlenmesi.....	27
Aşama 3: Sosyal Etki Mekanizmalarının Belirlenmesi.....	30
Aşama 4: Durum Tespiti Yapılması.....	33
Aşama 5: Sosyal Etki Değerlendirme Yönteminin Seçilmesi.....	34
Aşama 6: Analiz, Raporlama ve Yaygınlaştırma.....	37
Aşama 7: Öğrenme, Uyarlama ve Yeniden Tasarlama.....	41
Bölüm 4 – Uygulamaya Yönelik Stratejik Öneriler.....	43
4.1.SED Uygulamasında Etik Kararlar.....	45
4.2. Paydaşların Etkin Katılımına Dair Stratejiler.....	47
4.3. Kısıtlı Kaynakların Yönetimi.....	48
4.4. SED’in Dönüştürücü Gücü.....	50
4.5. Başlangıç İçin İpuçları.....	50
4.6. Türkiye’de SED’in Geleceği.....	51
Genel Değerlendirme.....	55
EKLER.....	59

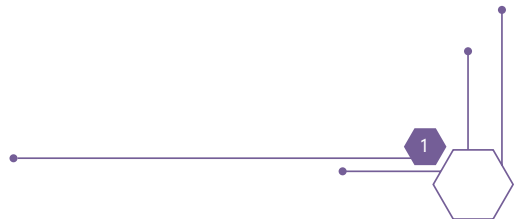
ÖNSÖZ

Bu rehber, Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının (STK) Sosyal Etki Değerlendirmesi (SED) konusundaki kapasitelerini artırmayı, SED’in önemini ve potansiyel faydalarını ortaya koymayı, SED süreçleri ve yöntemleri hakkında bilgi sunarak bu süreçlerin etkili bir şekilde uygulanmasına rehberlik etmeyi amaçlamaktadır. SED’e dair farkındalığın artırılmasıyla, STK’ların olumlu sosyal etkilerinin ve kurumsal yapılarının verimlilik ve etkinlik ekseninde sürekli gelişimine katkı sunulması hedeflenmektedir.

Sivil toplum sektörünün (STS)’nin genellikle sınırlı kaynaklarla önemli toplumsal hedeflere ulaşmaya çalıştığı göz önünde bulundurulduğunda, bu kaynakların etkili ve verimli kullanılması, gerçekleştirilen faaliyetlerin yarattığı etki ve değişimin anlaşılması, ölçülmesi ve kanıtlanması, şeffaflık ve hesap verebilirlik açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda SED, STS için stratejik yönetimlerini güçlendirmede, şeffaflık, hesap verebilirlik ve sürdürülebilirliklerini artırmada önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye’de görece yeni bir alan olan SED’e ilişkin farkındalığın artırılması ve bu değerlendirmelerin yaygınlaştırılması, sivil topluma sağlayacağı potansiyel faydaların yanı sıra toplumsal değişime sunacağı katkı açısından da değerlidir. Bu sebeplerle hazırlanan rehber, öncelikli olarak STK yöneticilerine, çalışanlarına, gönüllülerine ve üyelerine hitap etmektedir. Bununla birlikte rehberin; SED alanında faaliyet gösteren veya göstermeyi hedefleyen araştırmacılar, akademisyenler, fon sağlayıcılar, proje yöneticileri, kamu sektörü çalışanları, yerel yönetimler ve diğer ilgili paydaşlar için de faydalı bir kaynak olması amaçlanmaktadır.

SED ve STS etkileşimi odağında Türkiye’de ilklerden biri olma niteliği taşıyan bu rehberde sunulan model ve içerikler, alanında uzman araştırmacıların masa başı çalışmaları, paydaş toplantıları, çalıştaylar, saha araştırmaları ve eğitim faaliyetleri gibi kapsamlı çalışmalar sonucunda geliştirilmiştir. Rehber, yalnızca bilgi sunmakla kalmayıp, STS aktörlerinin daha etkili, stratejik ve sürdürülebilir yaklaşımlar benimsemelerine ve geliştirmelerine destek olmayı hedeflemektedir. Aynı zamanda, bu alanda çalışmayı planlayan birey ve kuruluşlar için de pratik bir kaynak olacak şekilde tasarlanmıştır.

GİRİŞ

Toplumsal sorunların çeşitlendiği, bireysel talep ve ihtiyaçların farklılaştığı günümüzde, çözüm aşamasında devlet merkezli kalkınma çabalarının yanı sıra üçüncü sektör olarak da anılan STS de aktif bir rol üstlenmektedir. Bu sektörün aktörleri olan STK'lar, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda yürüttükleri çalışmalarla önemli toplumsal katkılar sağlamakta ve değişimlere öncülük etmektedir. Sınırlı kaynaklarla gerçekleştirdikleri faaliyetler, toplumun farklı kesimlerinin ihtiyaçlarına yanıt verilmesine ve mevcut sorunların çözümüne değerli bir destek sağlamaktadır. İşte bu noktada, STK'ların toplumsal hedeflere ulaşma çabası kadar, bu kısıtlı kaynakların etkili ve verimli kullanılması ile faaliyetler sonucu ortaya çıkan etki ve değişimin anlaşılması, ölçülmesi ve kanıtlanabilmesi de büyük önem taşımaktadır.

Günümüzde kamuoyu, fon sağlayıcılar ve diğer paydaşlar, kaynakların nasıl kullanıldığı ve faaliyetlerin ne ölçüde etki yarattığı konusunda giderek artan bir şeffaflık ve hesap verebilirlik beklentisi içindedir. Bu noktada Sosyal Etki Değerlendirmesi (SED), söz konusu beklentileri kanıta dayalı verilerle karşılayarak STK'ların güvenilirliklerini artırmalarına, kaynaklarını daha verimli kullanmalarına ve toplumsal katkılarını somut bir şekilde ortaya koymalarına olanak tanımaktadır. Bu nedenle SED, STK'lar için yalnızca iyi bir uygulama olmanın ötesinde; stratejik yönetimlerini güçlendirme, şeffaflık, hesap verebilirlik ve sürdürülebilirliklerini artırma konularında temel bir araç olarak öne çıkmaktadır.

Sosyal Etki Değerlendirmesi bir faaliyetin veya müdahalenin (proje, program, politika, düzenleme vb.) toplum üzerindeki etkilerini ve bu etkilerin nasıl meydana geldiğini anlamak, ölçmek, değerlendirmek ve raporlamak için kullanılan sistematik, bilimsel bir süreçtir.¹Bu süreç, müdahalenin hem kısa hem de uzun vadeli sonuçlarını kapsar ve bütüncül bir yaklaşım benimser. Bu yaklaşım; sosyal, ekonomik, çevresel, kültürel ve psikolojik etkileri birbirinden bağımsız olgular olarak değil, birbiriyle etkileşimli bir bütün olarak ele alır.²Sürdürülebilir ve anlamlı bir toplumsal değişim yaratabilmek için bu değişimi anlamak, ölçmek, kanıtlamak, paydaşlarla paylaşmak ve sürekli olarak iyileştirmek esastır.

Bununla birlikte, ülkemizdeki STK'ların önemli bir bölümünün SED'e ilişkin yeterli bilgi birikimine ve uygulama kapasitesine sahip olmaması, faaliyetlerinin değerlendirilmesini ve toplumsal etkilerinin ortaya konulmasını sınırlandırmaktadır.

¹ Frank Vanclay, "International Principles For Social Impact Assessment," *Impact Assessment and Project Appraisal* 21, no. 1 (2003), 5.

² Frank Vanclay vd., *Social Impact Assessment: Guidance for assessing and managing the social impacts of projects* (International Association for Impact Assessment, 2015), 2.

SED'in doğasındaki kavramsal ve uygulamaya dönük karmaşıklığı da göz önünde bulundurulduğunda, konuyu anlaşılır ve erişilebilir kılan bir kaynak ihtiyacı açıktır. Bu bağlamda hazırlanan bu rehber, Türkiye'deki STK'ların SED kapasitelerini artırmayı, SED'in önemine dair farkındalığı güçlendirmeyi, ilgili yöntem ve süreçler hakkında bilgi sunmayı ve bu süreçlerin etkin bir şekilde uygulanmasına rehberlik etmeyi amaçlamaktadır. Farklı ölçek ve uzmanlık alanlarındaki STK'ların ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde tasarlanan bu rehberin hem SED konusunda yeni olanlara hem de deneyimli kuruluşlara ve ayrıca bu alanda çalışma yürütmek isteyen tüm birey ve kurumlara pratik bir kaynak olacağı düşünülmektedir.

ASBÜ-SİM
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Sosyal İnovasyon Sivil Toplum Uygulama ve Araştırma Merkezi

BÖLÜM 1

SED Kapsamını Anlamak

SED, disiplinlerarası doğası ve uygulamada birbiriyle rekabet edebilen farklı yaklaşımları içermesi nedeniyle çeşitli tanımlara sahip bir alandır. En genel tanımıyla SED, bir müdahalenin (yatırım projesi, program, politika veya düzenleme gibi) toplum üzerindeki etkilerini, bu etkilerin nedenlerini ve nasıl meydana geldiğini anlamak, ölçmek, değerlendirmek, raporlamak ve yönetmek için kullanılan sistematik ve bilimsel bir süreçtir. Planlanan müdahalelerin hem öngörülen ve öngörülme- yen hem de pozitif ve negatif sonuçlarının analizi, izlenmesi ve yönetimi ile bu müdahalelerin tetiklediği sosyal değişim süreçlerinin bütünü, SED'in kapsamını oluşturmaktadır.

1.1 Temel Kavramlar

Sosyal etkinin karmaşık ve çok boyutlu doğasını anlamak ve bir müdahalenin yarattığı değişimi nedensellik bağlamında değerlendirebilmek için "etki" ve onunla yakından ilişkili diğer temel kavramların (müdahale, girdi, faaliyet, çıktı, sonuç, paydaş vb.) net bir şekilde anlaşılması kritik öneme sahiptir. Sosyal müdahalelerin planlanmasından değerlendirilmesine kadar tüm aşamalarda kullanılan bu kavramlar, aynı zamanda müdahalenin mantıksal çerçevesini oluşturur. Aralarındaki farkları ve bağlantıları kavramak, bir girişimin başarısını ölçmek için zorunludur.

Müdahale (*Intervention*): Belirli bir toplumsal sorunu çözmek, bir ihtiyacı karşılamak veya bir durumu iyileştirmek amacıyla tasarlanan ve uygulanan planlı eylemler bütünüdür. Projeler, programlar, politikalar, yasal düzenlemeler veya kampanyalar birer müdahale örneğidir. SED, bu müdahalelerin yarattığı değişimi inceler.

Girdi (*Input*): Bir müdahalenin hayata geçirilebilmesi için kullanılan tüm kaynakları tanımlar. Bu kaynaklar; mali kaynaklar (hibe, bütçe), fiziki kaynaklar (ofis, ekipman), insan kaynakları (personel, gönüllüler, uzmanlar), bilgi kaynakları (veri, araştırma) ve zaman gibi unsurları içerir. Girdiler, müdahalenin potansiyelini temsil eder ancak tek başlarına etkiyi garanti etmezler; yalnızca gerekli zemini hazırlarlar.

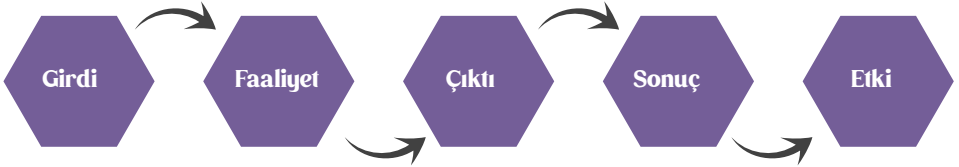
Faaliyet (*Activity*): Müdahale hedeflerine ulaşmak amacıyla girdilerin kullanılarak yürütüldüğü somut eylemler ve süreçlerdir. Eğitimler düzenlemek, atölyeler yapmak, materyal dağıtmak, seminerler organize etmek veya savunuculuk çalışmaları yürütmek gibi eylemler birer faaliyettir. Faaliyetler, girdileri somut çıktılara dönüştüren motor görevini görür ve bir amaç değil, amaca ulaşmak için kullanılan araçlardır.

Çıktı (Output): Faaliyetlerin tamamlanmasıyla doğrudan ortaya çıkan, genellikle nicel (sayısal) olarak ölçülebilen, somut ve kısa vadeli ürün veya hizmetlerdir. Bir müdahalenin ulaştığı kitleyi veya ürettiği hizmeti sayısal olarak ifade eder. Örneğin, düzenlenen eğitimlere katılan kişi sayısı veya basılan broşür adedi birer çıktıdır. Çıktılar, faaliyetlerin tamamlandığını gösterir ancak sunulan hizmetin kalitesi veya yarattığı değişim hakkında bilgi vermezler.

Sonuç (Outcome): Çıktıların hedef kitle (bireyler, gruplar, topluluklar) üzerinde yarattığı, genellikle kısa ve orta vadede gözlemlenen değişimlerdir. Müdahalenin "ne kadar fark yarattığının" ilk göstergeleridir. Katılımcıların bilgi, beceri, tutum veya davranışlarındaki değişimler sonuç olarak kabul edilir. Örneğin, eğitim sonrası katılımcıların bilgi seviyesindeki artış bir sonuçtur.

Etki (Impact): Müdahalenin sonucunda ortaya çıkan, genellikle daha uzun vadede gözlemlenen, geniş kapsamlı ve toplumsal veya sistemsel düzeydeki nihai değişimlerdir. Etki, müdahalenin nihai hedeflerine ne ölçüde ulaştığını gösterir ve genellikle sonuçların birikimli ve sürdürülebilir halidir. Ayrıca etki, sadece müdahalenin doğrudan katkısını değil, diğer dış faktörlerin de rol oynadığı karmaşık ve derinlemesine dönüşümleri ifade eder.

Bu kavramlar arasındaki ilişki genellikle şu akışla ifade edilir:

Yukarıdakilerle birlikte SED sürecine ilişkin bilinmesi gereken bazı ek kavramlar şunlardır:

Hedef Kitle (Target Audience): Bir müdahalenin doğrudan hizmet vermeyi, fayda sağlamayı veya davranışını değiştirmeyi amaçladığı ana yararlanıcı gruptur. Paydaşların bir alt kümesidir ve müdahalenin merkezinde yer alır. Örneğin, okuma-yazma projesinin hedef kitlesi okuryazar olmayan yetişkinlerdir.

Paydaş (Stakeholder): Bir müdahaleden doğrudan ya da dolaylı olarak olumlu veya olumsuz yönde etkilenen veya müdahaleyi etkileme potansiyeli olan tüm birey, grup ve kurumlardır. Hedef kitlenin yanı sıra proje çalışanları, gönüllüler, fon sağlayıcılar, yerel yönetimler, kamu kurumları, rakip kuruluşlar ve

toplumun geneli paydaş olabilir. Etkili bir SED süreci için tüm paydaşların belirlenmesi ve sürece dahil edilmesi önemlidir.

Toplumsal Değişim (Social Change): Toplumun sosyal yapısında, kurumlarında, ilişkilerinde veya kültürel normlarında zaman içinde meydana gelen köklü dönüşümlerdir. SED, yürütülen müdahalelerin bu geniş çaplı değişime nasıl ve ne ölçüde katkı sağladığını anlamayı ve kanıtlamayı hedefler.

Özetle; girdi, faaliyet, çıktı, sonuç ve etki kavramları, birbirini takip eden ve birbirine dayanan mantıksal bir zincir (etki zinciri) oluşturur. SED'in temel amacı ise bu zincirin sadece ilk halkalarına (ulaşılacak kişi sayısı gibi çıktılar) veya ara halkalarına (bilgi artışı gibi sonuçlar) odaklanmak yerine, son halkası olan etkiyi, yani bireylerin, toplulukların veya sistemlerin yaşamında yaratılan uzun vadeli, anlamlı ve sürdürülebilir değişimi anlamak, kanıtlamak ve yönetmektir.

1.2 Tarihçesi ve Gelişimi

SED, kökleri 20. yüzyılın ortalarına dayanan, ancak özellikle son 50 yılda belirgin bir disiplin haline gelen bir alandır. Gelişim süreci, toplumsal, çevresel ve ekonomik paradigmalardan değişimine paralel olarak dört ana evrede incelenebilir.

II. Dünya Savaşı sonrası dönem, küresel ölçekte büyük kalkınma ve yeniden yapılanma hamlelerine sahne olmuştur. Bu süreçte hükümetler ve uluslararası kuruluşların barajlar, otoyollar, sanayi tesisleri gibi büyük ölçekli altyapı projelerine odaklandığı görülmektedir. Proje değerlendirmelerinde önceliğin neredeyse tamamen teknik ve ekonomik fizibiliteye verildiği bu dönemde projelerin yerel topluluklar üzerindeki etkileri genel olarak göz ardı edilmiştir. Bu nedenle bu dönemde, sosyal sonuçları sistematik olarak analiz eden bir yaklaşımdan söz etmek mümkün değildir.

1960'ların sonuna gelindiğinde yükselen çevre hareketleri, SED için bir dönüm noktası oluşmasını sağlamıştır. Bu dönemde büyümenin sınırları ve kalkınmanın çevresel maliyetleri üzerine artan kamusal tartışmalar, politika yapıcılarını yeni arayışlara ve yeni yaklaşımlara yönlendirmiştir. Bu sürecin en somut çıktısı, 1969'da ABD'de kabul edilen Ulusal Çevre Politikası Yasası (NEPA) ve bu yasanın zorunlu kıldığı Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) olmuştur.³ ÇED, projelerin çevresel sonuçlarının önceden tahmin edilmesini ve yönetilmesini sağlayan ilk sistematik araç olarak ortaya çıkmıştır.

³ Amerika Birleşik Devletleri Kongresi, Ulusal Çevre Politikası Yasası (NEPA), 42 U.S.C. §§ 4321–4370h (1970).

SED ise başlangıçta ÇED'in bir alt bileşeni olarak ortaya çıkmıştır. ÇED süreçleri, "insan çevresini" de kapsadığı için projelerin kültürel miras, topluluk yapısı ve yerel ekonomi gibi sosyal unsurlar üzerindeki etkilerini de incelemeyi hedeflemiştir. Ancak zamanla, ÇED'in kullandığı doğa bilimleri odaklı yöntemlerin, sosyal sistemlerin karmaşıklığını ve dinamiklerini anlamada yetersiz kaldığı anlaşılmıştır.⁴ Toplulukların yerinden edilmesi, kültürel kimliğin erozyona uğraması, sosyal eşitsizliklerin artması gibi derinlikli sorunlar, yalnızca çevresel bir mercekten analiz edilemeyecek kadar karmaşık konular olarak görülmeye başlanmıştır. Bu farkındalık, sosyal etkilerin kendine özgü yöntem ve yaklaşımlarla incelenmesi gereken bağımsız bir alan olduğu fikrini doğurmuş ve SED'in ayrı bir disiplin olarak gelişimini hızlandırmıştır.

1980'ler ve 1990'larda ise iki temel kavram, SED'in gelişimine yön vermiştir: sürdürülebilir kalkınma ve katılımcılık. 1987 Brundtland Raporu ile popülerleşen sürdürülebilir kalkınma anlayışı, ekonomik, çevresel ve sosyal hedeflerin birbiriyle dengeli bir şekilde gözetilmesi gerektiğini vurgulayarak SED'e güçlü bir teorik zemin sunmuştur.⁵ Artık sosyal etki, projenin bir "yan ürünü" değil, sürdürülebilirliğin temel bir ayağı olarak kabul edilmeye başlamıştır. Eş zamanlı olarak, uzmanların kapalı kapılar ardında yaptığı değerlendirmelere yönelik eleştiriler artmıştır. Projelerden etkilenen toplulukların kendi gelecekleri hakkında söz sahibi olması gerektiği fikri, yani katılımcılık ilkesi öne çıkmıştır. Bu dönemde Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kalkınma kuruluşları, kendi SED kılavuzlarını ve standartlarını geliştirerek bu uygulamaları finanse ettikleri projeler için zorunlu hale getirmiştir.⁶ Bu durum, SED'in küresel ölçekte kurumsallaşmasını sağlamıştır.

21. yüzyılla birlikte SED'in kapsamı ve uygulama alanı önemli ölçüde genişlemiştir. Alan, artık sadece büyük altyapı projelerinin olumsuz etkilerini azaltma aracı olmaktan çıkmış; sosyal programların, kamu politikalarının ve sivil toplum faaliyetlerinin etkilerini anlama, kanıtlama ve en üst düzeye çıkarma amacını da benimsemiştir. Günümüzde SED; eğitim reformları, sağlık hizmetleri, kentsel dönüşüm projeleri, sosyal girişimcilik faaliyetleri ve kurumsal sosyal sorumluluk programları gibi çok çeşitli alanlarda toplumsal etkileri öngörmek ve yönetmek için kullanılan temel bir araç haline gelmiştir. Bu modern evrede, Değişim Teorisi (Theory of Change) ve Yatırımın Sosyal Geri Dönüşü (SROI) gibi yeni yöntemler de geliştirilerek alanın analitik kapasitesi daha da güçlendirilmiştir.

⁴ Vanclay vd., *Social Impact Assessment*, iv.

⁵ Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, *Our Common Future* (Oxford University Press, 1987).

⁶ Dünya Bankası, *Operational Manual – OP 4.01: Environmental Assessment* (World Bank, Ocak 1999; rev. Nisan 2013).

1.3 Türkiye’de SED’in Önem Kazanması ve Sivil Toplum Alanındaki Yeri

Türkiye’de sivil toplum sektörü (STS), özellikle son yirmi yılda demokratikleşme, sosyal gelişme ve toplumsal ve ekonomik kalkınma süreçlerinde giderek daha aktif roller üstlenmektedir. Çeşitli alanlarda faaliyet gösteren STK’lar, toplumun farklı kesimlerinin ihtiyaçlarına dikkat çekip farkındalık yaratarak, toplumsal müzakere ve uzlaşığı teşvik ederek hem doğrudan toplumsal fayda sağlamakta hem de sosyal sorunların çözümüne önemli katkılar sunmaktadır. Bu artan rol ve sorumluluk ile birlikte STK’ların kapasitelerinin ve kurumsal yapılarının güçlendirilmesi, stratejik planlama yeteneklerinin artırılması ve faaliyet alanlarının genişlemesi gibi sivil toplum sektörünün içsel gelişimine yönelik tartışmalar da yoğunlaştırmıştır. Bu tartışmalar, STK’ların yarattığı etkinin daha iyi anlaşılması ve açıklanması ihtiyacını da beraberinde getirmiştir.

Türkiye’de 2000’li yıllardan sonra, özellikle Avrupa Birliği uyum süreçleri, uluslararası fonların yaygınlaşması ve büyük ölçekli kalkınma projeleri ile birlikte, ulusal kalkınma planlarında etki, çok boyutlu ve kapsamlı bir şekilde ele alınmaya başlamıştır. Bu tarihten önce uygulamalar daha çok süreçlerine bağlı kalmış, bu nedenle de sınırlı bir uygulama alanının içinde yer almıştır. Ancak ilerleyen dönemlerde projelerin ve politikaların sadece çevresel etkilerinin değil, aynı zamanda insanlar ve topluluklar üzerindeki sosyal, kültürel ve ekonomik sonuçlarının da incelenmesi gerektiği anlayışı giderek önem kazanmıştır. Bu anlayış, sivil toplum sektörünün güçlendirilmesi ve etkinliğinin artırılması tartışmalarıyla birlikte güçlenmiş; sosyal etki konusunda bir farkındalık artışı yaşanmıştır.

Bu politika düzeyindeki gelişmeler, STK’ların toplumsal fayda ve dönüşümdeki kilit rolünü teyit etmekle birlikte STK’ların çalışmalarının etkisinin anlaşılması, ölçülmesi ve raporlanmasının gerekliliğini de ön plana çıkarmaktadır.

Mevcut Durum: Yasal Çerçeve ve Uygulamadaki Zorluklar

Türkiye’de SED’i doğrudan düzenleyen bağımsız bir mevzuat bulunmamakla birlikte, bu kavram ulusal kalkınma planları aracılığıyla politika gündemine girmiştir. Özellikle On Birinci Kalkınma Planı ve On İkinci Kalkınma Planına bakıldığında sosyal etki ve sürdürülebilirlik konularına dair vurgular yapılmış; sosyal etkinin ölçülmesi, sosyal girişimciliğin desteklenmesi, kamu politikalarının sosyal etkiye duyarlı hale getirilmesi ve sivil toplum kuruluşlarının karar alma süreçlerine katılımı gibi konularda somut hedefler ve politikalar belirlenmiştir.

Her iki kalkınma planında da kamu kaynaklarının ve desteklerinin etkinliğini artırmak amacıyla sosyal ve ekonomik etkilerin ölçülmesini ve değerlendirilmesini temel bir politika aracı olarak benimsemektedir. On Birinci Kalkınma Planında yer alan "İstihdam teşviklerine ilişkin etki değerlendirmesi yapılarak, teşviklerin sade ve etkin bir yapıya kavuşturulması hedeflenmiştir" ve "Vergisel teşvikler tüm iktisadi ve sosyal etkileriyle birlikte değerlendirilecektir" maddeleri, devlet desteklerinin etki odaklı olmasını amaçlamıştır.⁷ Ayrıca On Birinci Kalkınma Planı, "Kentsel dönüşüm uygulamaları öncesinde sosyal etki analizi yapılacaktır" maddesiyle büyük ölçekli projelerin toplumsal sonuçlarının önceden değerlendirilmesini şart koşturmuştur.⁸ Bu hedef, On İkinci Kalkınma Planında "Uygulanmakta olan devlet yardımları, amacı ile tutarlılığı başta olmak üzere etki değerlendirme sonuçları kapsamında gözden geçirilecektir" ifadesiyle daha bütüncül bir çerçeveye oturularak devam ettirilmiştir.⁹ Benzer şekilde, On Birinci Kalkınma Planında "Sosyal yardım programlarının etkinliği analiz edilerek, elde edilen sonuçlar doğrultusunda programlarda gerekli revizyonlar yapılacaktır" hedefi yer alırken, On İkinci Kalkınma Planında "Sosyal yardım sisteminin etki analizi yapılacaktır" denilerek bu politikanın kararlılıkla sürdürüleceği teyit edilmiştir.¹⁰

İlgili Kalkınma Planları, sosyal fayda üretmeyi hedefleyen yenilikçi iş modellerine artan bir önem vermektedir. On Birinci Kalkınma Planı, "Sosyal girişimcilikle ilgili düzenleme yapılacak, sosyal etkinin ölçülmesine yönelik kapasite artırılacak, analiz sonuçlarına göre iyi uygulamaların topluma katkıları oranında destek miktarlarının kademeli olarak artırılması sağlanacaktır" maddesiyle bu alanda hukuki bir altyapı oluşturulmasını ve sosyal etki ölçümüne dayalı bir destek mekanizması kurulmasını doğrudan hedeflemiştir.¹¹

Sivil toplumun kalkınma sürecindeki rolü ve karar alma mekanizmalarına katılımı konularının her iki planda da giderek güçlenen bir şekilde vurgulandığı görülmektedir. On Birinci Kalkınma Planı, temel amaçlarından birini "karar alma süreçlerine STK'ların etkin katılımının sağlanması" olarak belirlemiş ve bu doğrultuda "mevzuat çalışmaları yürütüleceğini" taahhüt etmiştir.¹² Bu, STK'ların politika oluşturma süreçlerinde daha görünür bir aktör haline gelmesi yönündeki iradeyi ortaya koymuştur. On İkinci Kalkınma Planı, bu hedefi daha ileri bir seviyeye taşıyarak STK'ların sadece politika oluşturma değil, "kamu politikalarının planlama, yapım, izleme ve denetleme aşamalarında etkin bir rol oynaması" gerektiğini belirtmiştir.¹³ Ayrıca, "STK'ların karar alma, politika yapım, izleme ve denetleme süreçlerine etkin bir şekilde katılımını sağlamak üzere mevzuat çalışmaları yürütülecektir" maddesiyle, sivil toplum katılımının politika döngüsünün tüm aşamalarına entegre edilmesini ve bunun yasal bir zemine oturtulmasını hedefleyerek katılım ilkesini daha kapsamlı bir çerçevede ele almıştır.¹⁴

⁷ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, On Birinci Kalkınma Planı (2019–2023) (SBB, 2019), 48, 51.

⁸ a.g.e., 162.

⁹ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, On İkinci Kalkınma Planı (2024–2028) (SBB, 2023), 149.

¹⁰ SBB, On Birinci Kalkınma Planı, 147; SBB, On İkinci Kalkınma Planı, 184.

İlgili politika belgelerinde STS ve SED konularında sınırlı da olsa somut hedeflere yer verilmesi, bu alanların yönelik artan önemini göstermektedir. Ancak planlarda, bu iki alanı birbirine bağlayan ve STS ile SED ilişkisini bütüncül bir şekilde tanımlayan bir çerçeve önerisi sunulmamaktadır. STK'ların kapasitelerini artırma ve karar süreçlerine katılımını sağlama gibi hedeflerin varlığı, aynı zamanda mevcut kısıtlılıklara da işaret etmektedir. Dolayısıyla, STK'ların halihazırda karşılaştığı sektörel zorluklara ek olarak; bu yasal ve kurumsal çerçevenin eksikliği ile yetersiz finansal ve teknik destekler, SED uygulamalarının ülke genelinde yaygınlaşmasının ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşmasının önündeki temel engelleri teşkil etmektedir.

¹¹ SBB, *On Birinci Kalkınma Planı*, 104.

¹² a.g.e., 174.

¹³ SBB, *On İkinci Kalkınma Planı*, 228.

¹⁴ SBB, *On İkinci Kalkınma Planı*, 228.

BÖLÜM 2

STS ve SED İlişkisi

2.1. SED'in STS'ye Sağladığı Faydalar

STS, misyonu gereği toplumsal sorunlara çözümler üretirken, bu çözümler aracılığıyla doğal olarak önemli sosyal etkiler de yaratmaktadır. Bu temel özelliği nedeniyle SED, kamu ve özel sektöre kıyasla STS ile çok daha doğrudan ve doğal bir ilişki içerisinde dir.

SED, STK ve sosyal girişimlere; etkinliklerini artırma, kaynaklarını daha verimli kullanma, yeni finansal olanaklar geliştirme, örgütsel performansı ve yarattıkları değeri anlama, hesap verebilirliklerini güçlendirerek paydaş güvenini kazanma ve nihayetinde toplumsal değişime daha nitelikli katkıda bulunma imkânı sunar. Bu bağlamda SED, sivil toplum için hem stratejik bir yönetim aracı hem de etik bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca bu süreç, STK'ların yürüttükleri proje, program ve kampanyaların toplum üzerinde yarattığı gerçek ve uzun vadeli değişimleri sistematik olarak anlamalarını, ölçmelerini, kanıtlamalarını ve yönetmelerini sağlayarak varlık nedenlerini somutlaştırmalarına olanak tanır.

Günümüzün enformasyon çağında bilgiye erişimin hızlanması ve yaygınlaşması, şeffaflık ve hesap verebilirlik kavramlarının hem kurumsal hem de toplumsal düzeyde her zamankinden daha fazla önem kazanmasına yol açmıştır. Bu bağlamda STK'ların paydaş ve kamu beklentilerini karşılayarak güven inşa etme süreçlerinde SED, kritik bir araç işlevi görmektedir. SED raporlarında kuruluşun hedefleri, kaynak kullanımı, ulaşılan başarı düzeyi ve hedeflenen etkinin açıkça ortaya konulması, STK'ların şeffaflık konusundaki itibarlarını güçlendirmekte ve paydaş nezdindeki güvenini artırmaktadır. Bu durum aynı zamanda fon sağlayıcılar, kamu kurumları, medya, hedef kitle ve genel kamuoyu için de daha ileri düzeyde bir hesap verebilirlik mekanizması sunarak STK'ların sürdürülebilirlik ve meşruiyetini güçlendirmektedir.

STK'ların genellikle sınırlı kaynaklarla azami sosyal faydayı üretmeye çalıştıkları dikkate alındığında, mevcut kaynakların en etkili ve verimli şekilde kullanılması, bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda SED, STK'ların kaynak tahsisine ilişkin kararlarını bilgiye ve kanıta dayalı bir zeminde şekillendirmelerine imkân tanımaktadır. SED uygulamaları, kuruluşların hangi programların daha etkili olduğunu ve hangi faaliyetlerin beklenen sonuçları ürettiğini tespit etmelerine yardımcı olur. Böylelikle, kaynakların daha etkin kullanımı teşvik edilirken kaynak israfının önlenmesine yönelik somut adımlar atılmasına da olanak tanır.

SED, STK'lar için yalnızca bir değerlendirme faaliyeti değil, aynı zamanda önemli bir stratejik yönetim aracıdır. SED çalışmaları kapsamında elde edilen veriler; STK'ların mevcut durumlarını analiz etmelerine, güçlü ve zayıf yönlerini belirlemelerine, faaliyet gösterdikleri ortamdaki fırsat ve tehditleri değerlendirmelerine ve bu doğrultuda geleceğe yönelik stratejiler geliştirmelerine olanak tanır. Ayrıca, SED aracılığıyla öz değerlendirme yapan kuruluşlar, izleme ve değerlendirme sistemlerini güçlendirerek performanslarını sürekli iyileştirme imkânı bulur. Böylelikle kurumsal sürdürülebilirliğin güçlendirilmesine yönelik önemli mekanizmaların geliştirilmesine de alan sağlar.

Son olarak SED, sivil toplum aktörlerinin daha etkili savunuculuk faaliyetleri geliştirmesine de katkıda bulunur. Değerlendirme sürecinden elde edilen kanıta dayalı bulgular, STK'ların savunuculuk çalışmalarının meşruiyetini ve ikna gücünü artırır. Bu durum, politika yapıcılara somut veriler sunulmasına, karar alma süreçleri üzerinde etki yaratılmasına ve kamuoyu desteğinin kazanılmasına zemin hazırlar.

2.2 STK'ların SED Uygulamasında Yaşadığı Güçlükler

Uluslararası alanyazın ve uygulamalar incelendiğinde, alanında farklı sektörler ve amaçlar doğrultusunda geliştirilmiş, birbiriyle farklılık gösteren çeşitli yaklaşımların mevcut olduğu görülmektedir. Bu yaklaşımların çoğu, genel bir çerçeve sunmaktan ziyade belirli bir sektör veya bağlama odaklanarak o alana özgü ihtiyaçları karşılamayı amaçlamaktadır. Öte yandan, bu alanda standartlaşmış yöntemlerin ve evrensel göstergelerin bulunmaması, yapılan çalışmalar arasında ölçülebilirlik ve karşılaştırılabilirlik sorunlarına yol açmaktadır.

Türkiye bağlamında ise politika düzeyinde kaydedilen ilerlemelere rağmen, sektör genelinde SED uygulamaları henüz gelişim aşamasındadır. STK'lar, yukarıda bahsedilen genel güçlüklerin yanı sıra Türkiye sivil toplumuna özgü zorluklarla da karşı karşıyadır. Bu zorluklar şu şekilde sıralanabilir:

- SED konusunda farkındalık, bilgi ve deneyim eksikliği,
- Kurumsal şeffaflık ve hesap verebilirlik kültürünün ve uygulamalarının zayıf olması,
- Kısıtlı finansal kaynaklar ve SED çalışmalarına bütçe ayıramaması,
- Personel üzerindeki iş yükü ve zaman kısıtlılığı,
- Paydaş katılımının sağlanamadığı yetersizlikler veya sınırlılıklar,
- Uygun veri toplama ve analiz yöntemlerine erişimde yaşanan güçlükler,
- Faaliyet öncesi durumu yansıtan güvenilir temel verilerin eksikliği,
- Sektördeki profesyonel çalışanı bulunmayan, gönüllülük esasına dayalı mikro ölçekli STK yapısının yaygınlığı,
- Türkiye'de SED konusunda uzmanlaşmış insan kaynağının yetersizliği.

Yukarıda ifade edilen bu zorluklar, STK'ların sosyal etkilerini anlamlı bir şekilde ölçme, değerlendirme ve raporlama kapasitelerini önemli ölçüde kısıtlamaktadır. Bu engellerin aşılabilmesi için SED alanında farkındalığın artırılması, kapasite geliştirici eğitim faaliyetlerinin düzenlenmesi ve STK'ların bu konuda somut adımlar atmaları için teşvik edilmesi büyük önem taşımaktadır.

2.3. Yol Gösterici İlkeler

Diğer tüm araştırma ve değerlendirme süreçlerinde olduğu gibi SED çalışmalarında da vazgeçilmez unsurlardan biri, sürecin sağlam etik temellere dayandırılmasıdır. SED süreçlerinin tarafsızlık, güvenilirlik, geçerlilik ve şeffaflıkla yürütülmesi, sosyal adalete katkı sunması ve insan haklarına saygıyı güvence altına alması için belirli etik ilkelere bağlı kalınması esastır.

Bu ilkeler, katılımcıların haklarını, onurunu, güvenliğini ve özel ihtiyaçlarını koruma altına alırken, aynı zamanda paydaşlar arasında güven tesis eder. Ayrıca, SED çalışmalarının toplum nezdinde meşruiyet kazanmasına ve sürdürülebilir ve adil bir etki yaratmasına zemin hazırlar. Aşağıda sıralanan ilkeler, Sosyal Etki Değerlendirmesi alanındaki uluslararası standartlar ve en iyi uygulamalarla uyumludur.¹⁵

Temel Değerler ve Etik Zemin: Bu ilkeler, SED sürecinin ruhunu oluşturur ve tüm uygulayıcılar için ahlaki bir pusula görevi görür:

İnsan Haklarına Saygı: SED süreçleri evrensel insan hakları değerlerini korumalı; hiçbir koşulda bir bireyin, grubun veya topluluğun insan haklarını ihlal etmemeli, ayrımcılığa yol açmamalıdır. Mahremiyetin korunması ve zarar verme (*Primum non nocere*) ilkesi esastır.

Adalet ve Eşitlik: Değerlendirmeler, projenin yaratacağı risk ve faydaların toplumda adil dağılımını gözetmelidir. Mevcut eşitsizlikleri derinleştirmek yerine, bu eşitsizliklerin giderilmesine katkı sunmalıdır.

Çeşitliliğin Kabulü ve Değerlendirilmesi: SED uzmanları farklı kültürler ve topluluklar arasındaki ve içerisindeki çeşitliliği kabul ederek değerli bulmalı; kültürel çeşitliliğe saygı göstermelidir. Çalışmalarda bu çeşitliliklere saygı kabul edilirken aynı zamanda bu çeşitliliğin farklı katmanları da değerlendirilmeli ve analiz edilmelidir.

Dürüstlük ve Yetkinlik: Değerlendirmeyi yürütenler, süreç boyunca objektif, tarafsız olmalı ve bilimsel titizliğe bağlı kalmalıdır. Kendi uzmanlık sınırlarını bilmeli, dürüstçe sunmalı ve sürecin sınırlılıklarını şeffafla ifade etmelidirler.

¹⁵ SED'in temel değerleri ve uygulama ilkeleri hakkında kapsamlı bir çerçeve için bkz. Frank Vanclay, "International Principles For Social Impact Assessment," *Impact Assessment and Project Appraisal* 21, no. 1 (2003): 5–12.

Sürecin Yürütülmesine İlişkin İlkeler: Bu ilkeler, SED'in nasıl adil, şeffaf ve katılımcı bir şekilde yürütüleceğini tanımlar:

Adil, Şeffaf ve Hesap Verebilir Karar Alma: SED süreçlerinin her birinde karar alma mekanizmaları adil, şeffaf ve hesap verebilir olmalı; tüm paydaşların karar alma süreçlerine eksiksiz katılımı desteklenmeli, paydaşların görüşlerini özgürce ifade edebilmesi için gerekli zemin hazırlanmalıdır. SED süreçlerinde karar alma mekanizmalarının nasıl çalıştığı, hangi kriterlerin göz önünde bulundurulduğu, kimlerin kararlara ne kadar ve nasıl katkı sunduğu belirtilmeli; bu kararların gerekçeleri ise şeffaf ve açık bir şekilde açıklanmalı, belgelenmeli ve paylaşılmalıdır.

Geniş Katılım ve Toplumsal Sahiplenme: Planlanan müdahalelerden yararlanması ya da etkilenmesi muhtemel bireylerin, grupların, topluluk üyelerinin sosyal müdahalelere geniş bir katılım sağlaması; ilgili müdahalelere ilişkin tasarım ve uygulama aşamalarında aktif bir şekilde tüm paydaşlarla birlikte fikirlerini, önerilerini, değerlerini ve önceliklerini ifade edebilmesi oldukça önemlidir. Bu durum müdahalenin niteliğinin artırılmasına katkı sağlamasının yanı sıra ilgili müdahalenin etkilenenler tarafından kabul görmesi ve sahiplenilmesini de sağlar.

Özgür, Önceden ve Malumatlandırılmış Rıza: Katılımcıların sürece dahil olmadan önce müdahalenin amacı, potansiyel riskleri ve faydaları hakkında tam, doğru ve anlaşılır bir dille bilgilendirilmesi ve katılımın hiçbir baskı olmaksızın tamamen gönüllülük esasına dayanması gerekir.

Uzman Bilgisini Tamamlayan Yerel Bilgi: Planlanan müdahalelere ilişkin kararlarda uzman görüşlerinin yanı sıra yerele ilişkin bilgilerin de toplanması gerekmektedir. Yerel bilgi, hedef kitlenin tecrübeleri, kültürel ve sosyal ilişkiler ve diğer paydaşların perspektifleri gibi hususlar da karar alma süreçlerine dahil edilmeli; uzman bilgisiyle harmanlanmalıdır.

Yaklaşım Alanlarına Yönelik İlkeler: Bu ilkeler, SED'in bakış açısını ve odaklanması gereken temel alanları belirler:

Eşitlik ve Demokratikleşmeye Teşvik: SED süreçleri sadece ulaşılmak istenen etkiyi ortaya koymakla kalmamalı aynı zamanda eşitlik ve demokratikleşmeyi aktif olarak teşvik etmelidir. Özellikle toplumsal adalet ve fırsat eşitliği hususlarına dikkat etmeli; toplumdaki mevcut eşitsizliklerin ortaya çıkması ve toplumda yer alan dezavantajlı grupların ihtiyaçlarının karşılanması, haklarının korunması ve bu grupların durumlarının güçlendirilmesi için yol gösterici olmalıdır.

Olumlu Sonuçlara Odaklanma: Sosyal ve kalkınma müdahalelerinin temel hedefi, sadece sorunları çözmek veya kötü durumları engellemek değildir; bireylerin, grupların ve toplulukların kapasitelerini artırmak, onları güçlendirmek, genel refah seviyelerini yükseltmek, sosyal kapsayıcılığı sağlamak ve insanların/ toplumun sahip olduğu potansiyeli üst düzeye çıkarmak gibi olumlu gelişmeleri de yaratmaktadır. Bu bağlamda SED çalışmalarının amacı sadece olumsuz etkileri (yoksulluk, eşitsizlik vb.) azaltmak veya ortadan kaldırmak olmamalıdır; bunların yanı sıra başarıların olumlu sonuçlarını maksimize ederek iyileşmenin sürdürülebilir ve kalıcı olmasını sağlamaktadır.

Çevrenin Sosyal Boyutlarının da Dahil Edildiği Bütüncül Bir Yaklaşım: Çevre kavramı ele alınırken yalnızca doğal unsurları (hava, su, biyoçeşitlilik vb.) değil aynı zamanda sosyal ve insani boyutları da içeren geniş ve kapsayıcı bir biçimde ele alınmalıdır. Bu bağlamda SED çalışmaları, bir müdahalenin hem doğal çevre üzerindeki hem de bu geniş anlamıyla sosyal çevre üzerindeki potansiyel etkilerini ele almalı, bu etkiler arasındaki ilişkiselliği incelemeli; sosyal, ekonomik ve çevresel hedefleri bir arada gözeten, yani sürdürülebilirliği bütüncül bir şekilde sağlayan bir dengeye ulaşmak adına çalışmalarını gerçekleştirmelidir.

Uluslararası Standartlar

SED alanında birçok uluslararası standart ve başarılı uygulama örneği bulunmaktadır. Bu standartlar, SED çalışmalarının kalitesini, güvenilirliğini, geçerliliğini ve etik açıdan uygunluğunu sağlamak için bir çerçeve sunar. Ayrıca, farklı ülkelerde ve kuruluşlarda uygulanan SED yöntemlerinin karşılaştırılmasını ve uyumlaştırılmasını kolaylaştırır.

Türkiye'deki STK'lar, bu uluslararası standartları ve iyi uygulama örneklerini inceleyip kendi çalışmalarına entegre ederek, SED kapasitelerini geliştirebilir ve uluslararası düzeydeki başarılı uygulamalara uyum sağlayabilirler. Öne çıkan bazı uluslararası standartlar ve kuruluşlar şunlardır:

OECD DAC (Kalkınma Yardım Komitesi) İlkeleri: OECD DAC, gelişmiş ülkelerin kalkınma yardımları konusunda iş birliği yaptığı bir platformdur. DAC, SED çalışmaları için birtakım ilkeler belirlemiştir. Bu ilkeler, uygunluk, etkililik, verimlilik, etki ve sürdürülebilirlik gibi konuları kapsamaktadır.¹⁶

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'ler): SKH'ler, yoksulluğu sona erdirmek, gezegenimizi korumak ve tüm insanların barış ve refah içinde yaşamasını sağlamak için evrensel bir çağrıdır. SED, SKH'lere ulaşma çabalarını desteklemek ve izlemek için önemli bir araçtır. STK'lar, SED çalışmaları aracılığıyla faaliyetlerinin SKH'lere nasıl katkıda bulunduğunu gösterebilirler.¹⁷

¹⁶ OECD, *Quality Standards for Development Evaluation, DAC Guidelines and Reference Series* (OECD Publishing, 2010).

¹⁷ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*, A/RES/70/1 (21 Ekim 2015), <https://sdgs.un.org/2030agenda>.

Social Value International: Social Value International, SROI (Sosyal Yatırım Getirisi) metodolojisini geliştiren ve yaygınlaştıran bir uluslararası örgütlenmedir. SROI, bir müdahalenin yarattığı sosyal değeri finansal terimlerle ölçen bir yöntemdir ve STK'lar tarafından etki yatırımı çekmek ve sosyal etkiyi finansal sürdürülebilirlikle birleştirmek için kullanılabilir.¹⁸

Global Reporting Initiative (GRI): GRI, sürdürülebilirlik raporlaması konusunda uluslararası standart belirleyen bir kuruluştur. GRI standartları, STK'ların çevresel, sosyal ve yönetim performanslarını raporlamalarına olanak tanır. SED bulguları, GRI raporlarına dahil edilerek, STK'ların şeffaflığı ve hesap verebilirliği artırılabilir.¹⁹

Uluslararası Etki Değerlendirme Derneği (IAIA- International Association for Impact Assessment): Etki değerlendirme alanında çalışan akademisyen, danışman ve uygulayıcılardan oluşan lider küresel ağıdır. IAIA, bir SED çalışmasının metodolojik olarak sağlam ve etik açıdan doğru bir şekilde nasıl yürütüleceğine dair uluslararası en iyi uygulama kılavuzlarını ve temel ilkeleri yayınlamaktadır. Bu nedenle, alandaki uygulayıcılar için temel bir mesleki referans kaynağıdır.²⁰

¹⁸ Jeremy Nicholls vd., *A Guide to Social Return on Investment (The SROI Network, 2012)*.

¹⁹ Global Reporting Initiative, *GRI Universal Standards 2021 (2021)*, <https://www.globalreporting.org/standards/>.

²⁰ Vanclay vd., *Social Impact Assessment*.

BÖLÜM 3

SED Yönetim Süreci Uygulama Modeli

3.1 Döngüsel Bir Yaklaşım Modeli

SED, doğrusal bir süreçten ziyade döngüsel ve sürekli gelişime dayalı bir yaklaşımı temsil etmektedir. Sabit bir değerlendirme anını yakalamaktan öte, öğrenme, uyum ve iyileştirme döngüsünü sürekli teşvik eden dinamik ve etkileşimli bir süreç olarak anlaşılmalıdır.

Rehberde sunulan STS SED modeli, Türkiye’de STS için geliştirilmiş ve uygulanabilir bir SED modelidir. Model, SED konusunda deneyim sahibi olmak isteyen STK ve bu alanda çalışmak isteyen araştırmacıların uygulayabileceği, çok aşamalı ve döngüsel bir yapıya sahiptir. Alanında uzman kişilerin masabaşı çalışmaları, paydaş toplantıları, çalıştaylar, saha araştırmaları ve eğitim faaliyetleri gibi kapsamlı çalışmalar sonucunda geliştirilmiş olup toplamda yedi aşamadan oluşan, nicel yöntemlerle etkinin ölçüldüğü ve çevresel faktörlerin dahil edildiği döngüsel bir modeldir.

Sürecin her aşaması, bir sonraki aşamaya girdi oluştururken toplanan veriler, edinilen deneyimler ve paydaş geri bildirimleri doğrultusunda önceki aşamanın yeniden değerlendirilmesini, gerektiğinde revize edilmesini veya köklü değişikliklere gidilmesini gerektirebilir. Bu bağlamda, esneklik, uyarlanabilirlik ve sürekli öğrenme, SED sürecinin vazgeçilmez unsurlarıdır. Bu yönüyle STS SED Modeli, sadece bir değerlendirme aracı değil, sürekli gelişim için bir yol haritası ve stratejik bir rehber işlevi görecektir şekilde tasarlanmıştır.

Aşama 1: SED Uygulaması İçin Temel Hazırlık

Gerekçe: Sosyal Etki Değerlendirmesi süreçlerinin başarıyla yürütülmesi, bu alanda çalışan bireylerin ve kurumların kapsamlı bir bilgi birikimine sahip olmalarını gerektirir. SED, doğası gereği her aşaması farklı uzmanlıklar gerektiren karmaşık bir süreç olduğu için uygulamada çeşitli zorluklarla karşılaşılması doğaldır. SED’in bu yapısal zorlukları, STK’ların mevcut kapasiteleri ve kaynak kısıtlılıkları göz önünde bulundurulduğunda, STK’lar için daha da karmaşık bir olgu haline gelmektedir.

Bu rehberin hazırlık sürecinde TÜBİTAK 3005 “Sivil Toplum Sektöründe Sosyal Etki Değerlendirmesi: Yenilikçi Bir Model Geliştirme” başlıklı proje (No:122G207) kapsamında yapılan analizler, Türkiye’deki STK’ların önemli bir bölümünün SED konusunda yeterli bilgi ve deneyime sahip olmadığını göstermiştir. Bu durum, ku-

ruluşların yürüttükleri faaliyetleri etkin bir şekilde değerlendirme ve yarattıkları toplumsal etkiyi kanıtlama becerilerini doğrudan sınırlandırmaktadır. Bu nedenle, STK'larda SED farkındalığının artırılması ve bu alanda kapsamlı kapasite geliştirme çalışmalarının yürütülmesi, sürecin başarısı için kritik bir öneme sahiptir.

Amaç: Kurum içinde SED'e ilişkin temel bir bilgi birikimi ve ortak bir anlayış oluşturmak.

Temel Eylemler: Bu aşamada, SED sürecine güçlü bir başlangıç yapmak için aşağıdaki adımların atılması önerilmektedir:

Kavramsal ve Kuramsal Bilginin Geliştirilmesi: Hazırlık sürecine, sosyal etki, SED ve sürdürülebilirlik gibi temel kavramların öğrenilmesi amacıyla ulusal ve uluslararası alanyazının taranması ve yayınlanmış SED raporlarının incelenmesiyle başlanmalıdır. Bu kapsamda araştırma makaleleri, kitaplar, rehber dokümanlar ve kütüphanelerin veri tabanları gibi kaynaklardan etkin bir şekilde faydalanılmalıdır.

Politika Belgelerinin İncelenmesi: Türkiye'deki SED ile ilgili yasal çerçeveyi ve politika belgelerini anlamak amacıyla ulusal mevzuat ve uluslararası standartlar incelenmelidir. Bu inceleme, STK'ların yasal yükümlülükleri hakkında güncel bilgiye erişmelerini sağlar. Mevzuat Bilgi Sisteminin yanı sıra Kalkınma Planları ile Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün yayınladığı genelge ve raporların da gözden geçirilmesi önemlidir.

Başarılı Örneklerin İncelenmesi: Farklı sektörlerden kuruluşların ve STK'ların başarılı SED uygulamalarını yansıtan raporları incelenmelidir. Bu raporlardaki süreçler ve kullanılan SED modelleri, hazırlık aşamasında yol gösterici olacaktır. Ayrıca sürece yeni başlayan STK'lar, bu alanda yetkin ve deneyimli kişilerden veya bu süreci daha önce deneyimlemiş diğer STK'lardan mentorluk alabilir, onların bilgi ve tecrübelerinden yararlanabilir.

Yöntem ve Araçların Öğrenilmesi: SED uygulamasına hazırlık kapsamında anket, odak grup görüşmesi gibi veri toplama teknikleri ile temel nicel ve nitel analiz yöntemlerini içeren araştırma metodolojisi eğitimleri alınmalıdır. Bu süreçte, SED uzmanlarından veya bu alanda hizmet veren kuruluşlardan danışmanlık alınması da değerlendirilebilir.

Kaynak ve İmkanların Değerlendirilmesi: Kuruluşun SED çalışması yürütmek için mevcut kapasitesi ve kaynakları objektif bir şekilde değerlendirilmelidir. Zaman, bütçe ve personel gibi kaynakların analizi yapılarak gerçekçi bir planlama oluşturulmalıdır.

İlk Aşamanın Önemi: SED için bir altyapı oluşturan bu hazırlık aşaması; sosyal etki, değerlendirme ve ölçümleme gibi temel kavramların benimsenmesini sağlar. Bu sayede kuruluş, SED'in gerekliliğini kavrayarak etkili bir uygulama için ihtiyaç duyacağı kaynakları daha doğru bir şekilde tespit edebilir ve planlayabilir. Hazırlık ve temel oluşturma olarak çerçevelenen bu aşamanın başarıyla tamamlanması, modelin ikinci aşaması olan "Planlanan SED Uygulamasının Amacının ve Kapsamının Belirlenmesi" aşamasına sağlam ve etkin bir geçişi mümkün kılar.

Aşama 2: Planlanan SED Uygulamasının Amacının ve Kapsamının Belirlenmesi

Gerekçe: Bu rehberin hazırlık sürecinde yürütülen alanyazın taramaları, anketler, pilot uygulamalar ve çalıştaylar, SED'in çok çeşitli amaçlar doğrultusunda yapılabileceğini ortaya koymuştur. STK'lar; örgütsel değişim ve gelişim ihtiyaçlarını karşılamak, paydaşlarıyla iş birliğini güçlendirmek, kurumsal hedeflerini ulusal politikalarla uyumlaştırmak veya belirli bir müdahalenin hedef kitle üzerindeki etkilerini tespit ederek iyileştirmeler yapmak gibi farklı gerekçelerle SED çalışması yürütebilir. Bu nedenle, SED sürecine başlarken değerlendirmenin neden yapıldığının ve neleri kapsayacağını netleştirmesi; kaynakların doğru yönlendirilmesi ve sürecin stratejik bir şekilde planlanması açısından kritik öneme sahiptir. Amaç ve kapsamın belirsiz olması, kaynakların yanlış kullanılması ve sosyal etkinin ölçülememesi gibi ciddi riskler doğurabilir.

Amaç: Değerlendirmenin nedenini ve hangi sınırlar içinde gerçekleştirileceğini tanımlamak.

Temel Eylemler: Bu aşamada, SED çalışmasının odağını belirlemek için aşağıdaki adımların atılması önerilmektedir:

SED'in Amacının Tanımlanması: Bu ilk adımda, "Bu değerlendirmeyi neden yapıyoruz?" ve "Ulaşmak istediğimiz temel hedef nedir?" gibi sorular yanıtlanmalıdır. Tüm sürecin sonraki adımları bu amaca göre şekilleneceği için amacın açık, net ve somut bir şekilde tanımlanması esastır.

SED'in Kapsamının Belirlenmesi: Bu adım, değerlendirmenin sınırlarını çizer. "Hangi müdahale (proje, program, faaliyet) değerlendirilecek?", "Hangi zaman dilimi ele alınacak?", "Hangi coğrafi alan veya hedef kitleye odaklanılacak?" gibi sorularla kapsam netleştirilir. Bu soruların yanıtları, değerlendirmenin odak noktasını belirlemede kilit rol oynar.

Paydaş Analizinin Yapılması: Müdahaleden etkilenen veya müdahaleyi etkileyebilecek tüm paydaşların (yararlanıcılar, çalışanlar, yerel halk, kamu kurumları vb.) belirlenmesi, değerlendirmenin hangi sosyal etki alanlarına odaklanması gerektiğini daha net bir şekilde ortaya koyar.

İlgili Bağlamın Gözden Geçirilmesi: Kuruluşun faaliyet gösterdiği alan-daki ulusal politika öncelikleri gözden geçirilmeli ve mevcut faaliyetlerle uyumu değerlendirilmelidir. Eş zamanlı olarak, STK'nın misyonunu en iyi temsil eden programlar veya projeler belirlenmeli ve bu çalışmaların potansiyel iyileştirme alanları tespit edilmelidir.

SED Planının Oluşturulması: Tanımlanan amaç ve kapsam doğrultusunda bir ön SED planı hazırlanmalıdır. Bu plan; sürece rehberlik edecek temel değerlendirme sorularını, izlenecek ana adımları, bir iş-zaman çizelgesini ve tahmini bütçe taslağını içermelidir.

METİN KUTUSU 1: Paydaş Analizi

Paydaş analizi, bir proje, program veya girişimden doğrudan veya dolaylı olarak etkilenen veya bu girişime etki edebilecek tüm birey, grup ve kurumların sistematik bir şekilde belirlenmesi ve analiz edilmesi sürecidir. SED gibi süreçlerde, paydaşların kim olduğunu, projeden nasıl etkileneceklerini ve projeye nasıl katkıda bulunabileceklerini anlamak, sürdürülebilir ve katılımcı bir program/proje yönetimi için kritik bir adımdır.

Paydaş analizi, SED'in başarısını doğrudan etkileyen önemli bir adımdır. Projeyi, tüm etki grupları açısından kapsamlı bir bakış açısıyla ele almayı mümkün kılar ve sürecin toplumsal kabulünü artırır. Böylece, sosyal etkiler daha doğru, dengeli ve sürdürülebilir bir şekilde yönetilir.

Paydaş Analizinin SED Süreçlerindeki Önemi:

- **Kapsam Belirleme:** Projenin sosyal etkilerinin odaklanması gereken alanları belirlemeye yardımcı olur.
- **Risklerin ve Fırsatların Tanımlanması:** Projeye ilgili potansiyel riskler ve fırsatlar öngörülebilir.
- **Katılımcı Bir Yaklaşımın Sağlanması:** Farklı grupların sürece katılımını sağlayarak projenin toplum üzerindeki etkileri daha doğru değerlendirilir.

- **Çıkar Çatışmalarını Yönetme:** Farklı grupların ihtiyaç ve beklentileri arasındaki potansiyel çatışmaları öngörmeye yardımcı olur.

Paydaş Analizinde Temel Adımlar:

- **Paydaşların Belirlenmesi:** Projeye doğrudan veya dolaylı olarak dahil olan tüm birey, grup ve kurumlar belirlenir.
- **Paydaşların Sınıflandırılması:** Güç/ilgi matrisi gibi araçlarla paydaşların projedeki etkileri, yetkileri ve ilgileri sınıflandırılır. Böylece hangi paydaşların süreçte daha aktif bir rol oynaması gerektiği belirlenir. (Destekleyici, Karşıt, Doğrudan Etkilenen, Dolaylı Etkilenen vb.)
- **Paydaş Beklentilerinin ve Önceliklerinin Değerlendirilmesi:** Farklı paydaşların ihtiyaçları ve projeye dair öncelikleri değerlendirilir.

Kaynaklar: İlk aşamada SED konusunda elde edilen teorik ve pratik bilgi birikimi, bu aşamanın en önemli kaynağıdır. Bu bilgileri yorumlayacak ve süreci yönetecek insan kaynağına ihtiyaç duyulur. Sürecin bu erken aşamalarında, kuruluş içindeki strateji ve planlama uzmanlarından veya varsa SED uzmanlarından yararlanılabilir. Eğer kurum içi uzmanlık mevcut değilse, bu aşamada dışarıdan danışmanlık veya rehberlik hizmeti alınması düşünülebilir; bu durumda ilgili hizmet için finansal kaynak ayrılması gerekecektir.

İkinci Aşamanın Önemi: Belirgin bir amaç ve netleştirilmiş bir kapsam, SED sürecinin stratejik bir şekilde planlanmasına olanak tanır ve kaynakların verimli kullanılmasını sağlar. Bu aşamanın başarıyla tamamlanması, sürecin doğru hedeflere yönlendirilmesini güvence altına alır ve modelin üçüncü aşaması olan "Sosyal Etki Mekanizmalarının Belirlenmesi" için sağlam bir zemin hazırlar.

Aşama 3 : Sosyal Etki Mekanizmalarının Belirlenmesi

Gerekçe: Bu rehberin hazırlık sürecinde yürütülen alanyazın taraması ve mevcut durum analizi, Türkiye'deki STK'ların faaliyetleri ile yarattıkları sosyal etki arasındaki mekanizmaların çoğu zaman belirsiz kaldığını ortaya koymuştur. Elde edilen veriler, STK'ların yürüttükleri faaliyetleri somut çıktılara ve nihai etkilere dönüştürme süreçlerini tanımlamada zorluk yaşadıklarını göstermektedir. Bu nedenle, bir müdahalenin beklenen değişim yolculuğunu netleştirmek ve sosyal etki yaratma sürecinin her aşamasını (girdi, faaliyet, çıktı, sonuç, etki) tanımlayarak etkilerin nasıl ve hangi yollarla ortaya çıktığını belirlemek, SED sürecinin temel bir gerekliliğidir. Bu aşama, söz konusu değişim sürecini bir bütün olarak haritalandırarak değerlendirmenin doğru bir şekilde işlemesi için temel bir yapı oluşturur.

Amaç: Müdahalenin nasıl etki yaratacağına dair mantıksal akışı ve göstergeleri belirlemek.

Temel Eylemler: Bir müdahalenin etki mekanizmalarını anlamak için aşağıdaki adımların atılması önerilmektedir:

Etki Zincirinin Belirlenmesi: Bu adım, bir müdahalenin kaynaklarından nihai etkisine kadar olan mantıksal akışını tanımlar. Bu zincirin halkaları şu şekilde belirlenir:

• **Girdiler:** Müdahaleyi gerçekleştirmek için kullanılan finansman, insan kaynağı, teknik altyapı ve bilgi gibi tüm kaynaklar tanımlanır.

• **Faaliyetler:** Belirlenen girdiler kullanılarak yürütülen ana eylemler (eğitimler, atölyeler, kampanyalar vb.) netleştirilir.

• **Çıktılar:** Faaliyetler sonucunda doğrudan ortaya çıkan somut ve ölçülebilir ürün veya hizmetler (eğitime katılan kişi sayısı, dağıtılan materyal adedi vb.) listelenir.

• **Sonuçlar:** Çıktıların hedef kitle üzerinde yarattığı kısa ve orta vadeli değişimler (bilgi ve beceri artışı, tutum değişikliği vb.) öngörülür ve tanımlanır.

• **Hedeflenen Etki:** Müdahalenin toplumsal düzeyde ulaşmayı amaçladığı nihai sosyal, ekonomik veya çevresel değişim, "Bu müdahale ile en temelde neyi değiştirmeyi amaçlıyoruz?" sorusuyla açıklanır. Bu noktada, alanyazında sıkça vurgulanan önemli bir ayrıma dikkat etmek faydalı olacaktır: Bir müdahalenin tetiklediği nüfus artışı veya yeni bir altyapının inşası gibi olgular, kendi başlarına birer "etki" değil, etkiye yol açabilecek "toplumsal değişim süreçleri"dir. Etki ise bu süreçlerin sonucunda bireylerin veya toplulukların fiilen deneyimlediği ya da hissettiği değişimlerdir (örneğin, topluluk bütünlüğünün zayıflaması veya güvensizlik hissini artırması).²¹ Bu nedenle etki zinciri, bu nedensellik akışını doğru bir şekilde yansıtmalıdır.

²¹ Bu kavramsal ayrım hakkında detaylı bir tartışma için bkz. M. van Schooten, F. Vanclay, ve R. Sloodweg, "Conceptualizing Social Change Processes and Social Impacts," in *The International Handbook of Social Impact Assessment: Conceptual and Methodological Advances*, ed. H. A. Becker ve F. Vanclay (Edward Elgar Publishing, 2003), 74–91.

SED için Hedeflerin Belirlenmesi: Etki zincirinin sonunda tanımlanan genel ve soyut etkinin daha somut ve ölçülebilir hale getirilmesi için bu adımda, değerlendirilecek müdahalenin spesifik sosyal etki hedefleri netleştirilir. Bu hedefler, müdahalenin neyi, ne ölçüde başarmak istediğini açıkça ortaya koymalıdır.

SED için Performans Göstergelerinin Oluşturulması: Bir önceki adımda belirlenen hedeflere ne ölçüde ulaşıldığını somut bir şekilde izlemek, ölçmek ve değerlendirmek amacıyla performans göstergeleri oluşturulur. Nicel veya nitel olabilen bu göstergeler, başarının neye göre ve nasıl ölçüleceğini tanımlayan standartlardır. *(Gösterge türleri hakkında detaylı bilgi için ilgili bölümlere ve Ek D'deki Gösterge Takip Tablosu'na bakınız.)*

METİN KUTUSU 2:

Hedef: Bir program/proje ya da müdahalenin ulaşmayı amaçladığı nihai sonuç veya istenen değişimdir. Genel yön belirler ve projenin başarısını değerlendirirken "ne elde edilmek istendiğini" ortaya koyar.

Hedeflerin Özellikleri

- **Spesifik (Açık ve net):** Hedefler net bir şekilde tanımlanmalı ve belirsizlikten uzak olmalıdır.
- **Ölçülebilir:** Hedefin başarıya ulaşma durumu sayısal ya da nitelik göstergelerle ölçülebilmelidir.
- **Ulaşılabilir:** Hedefler, mevcut kaynaklar, süre ve kapasite göz önünde bulundurularak belirlenmelidir.
- **Zamanla Sınırlı:** Hedefler için bir zaman dilimi belirlenmeli ve bu süre zarfında sonuç alınması hedeflenmelidir.

METİN KUTUSU 3:

Gösterge: Hedeflere ne kadar yaklaşıldığını ölçmek için kullanılan somut veri noktaları veya ölçütlerdir. Hedeflerin başarıya ulaşım ulaşmadığını göstermek için ölçülür; yani başarıyı nasıl değerlendirileceğini belirler. Gösterge, belirli bir hedefin ne ölçüde yerine getirildiğine dair daha somut ve nesnel bilgi sağlar. Bu nedenle ölçülebilir, spesifik ve kısa vadeli değerlendirmelere dayanır. Program/proje sürecinde başarıyı takip etmek için belirlenen göstergelerin, projede sağlanmak istenen toplumsal faydayı tam anlamıyla yansıtması önemlidir.

Nicel Göstergeler: Sayısal ve istatistiksel verilerle ifade edilen ve somut ölçümler sunan göstergelerdir. Bu göstergeler sayesinde projenin etkisi sayısal olarak gözlemlenebilir ve karşılaştırılabilir.

Nitel Göstergeler: Katılımcıların deneyimlerini, görüşlerini, algılarını ve projenin toplumsal etkilerini yansıtan sözlü veya yazılı verilerdir. Bu göstergeler, projenin insan deneyimi üzerindeki etkisini anlamamıza ve projenin kalitesini değerlendirmemize olanak tanır.

Kaynaklar: Bu aşamanın yürütülmesi, ilk iki aşamadan elde edilen bilgi birikimine ve nitelikli insan kaynağına dayanır. Süreçte öncelikle program/proje yöneticileri olmak üzere, SED uzmanları ve değerlendirme ekibinde görevlendirilen çalışanların aktif rol alması beklenir. Etki mekanizmalarının her aşamasının doğru bir şekilde tanımlanabilmesi için projenin veya programın mevcut tüm dokümanlarına (proje metni, faaliyet raporları vb.) ihtiyaç duyulmaktadır.

Üçüncü Aşamanın Önemi: Bu aşama, bir müdahalenin etki yaratma sürecini şeffaf ve izlenebilir hale getirir. Bu sayede, sosyal etkilerin doğru bir şekilde ölçülmesine zemin hazırlarken, etki sürecinin her adımı için gerekli kaynakların daha etkin planlanmasına ve müdahale süreçlerinin bu hedeflere uygun tasarlanmasına olanak tanır. Sonuç olarak bu aşama, modelin dördüncü adımı olan "Durum Tespiti Yapılması" süreci için temel bir çerçeve sunar.

Aşama 4 : Durum Tespiti Yapılması

Gerekçe: Sosyal etkiler, bir müdahalenin bireyler, gruplar ve toplum üzerinde yarattığı tüm değişimleri kapsar. Ölçülecek etkilerin net bir şekilde tanımlanması, SED çalışmasının odağını belirler; veri toplama ve analiz süreçlerini yönlendirir, değerlendirme sonuçlarının anlamlılığını ve güvenilirliğini artırır. Bir önceki aşamada müdahalenin potansiyel etki zinciri bir bütün olarak haritalandırılırken, bu aşamada o zincir içerisinde hangi sosyal etki türlerinin ölçüleceği spesifik olarak kararlaştırılır. Değişimi kanıta dayalı olarak ölçebilmek için bir başlangıç noktasına ihtiyaç vardır. Mevcut Durum Analizi, müdahalenin gerekçesini güçlendirir, başlangıçtaki durumu ortaya koyar ve kaydedilen ilerlemeyi ölçmek için bir referans noktası sağlar. Bu analiz, müdahalenin etkisini değerlendirmek için gerekli olan karşılaştırma verilerini sunar.

Amaç: Müdahale öncesi durumu tespit ederek değişimi göstermekte yararlanılacak bir referans noktası oluşturmak.

Temel Eylemler: Ölçülecek değişimi tanımlamak ve başlangıç noktasını belirlemek için aşağıdaki adımların atılması önerilmektedir:

Mevcut Durum Analizinin Yapılması: Seçilen etki türleri doğrultusunda, müdahale başlamadan önceki durumu tespit etmek amacıyla hedef gruplara ve ilgili bağlama ilişkin detaylı veri toplanır. Bu analiz, sadece problemin veya ihtiyacın varlığını doğrulamakla kalmaz; aynı zamanda boyutlarını, nedenlerini, farklı gruplar üzerindeki yansımalarını ve mevcut çözüm girişimlerini inceleyerek bütüncül bir bakış açısı sunar. Bu analiz için aşağıdaki gibi çeşitli veri kaynakları kullanılabilir:

- **Birincil Veri Kaynakları:**

Saha Çalışmaları: Yerde yapılan gözlemler, notlar ve görsel materyaller.

Görüşmeler: Hedef kitle, paydaşlar ve alan uzmanlarıyla yapılan mülakatlar, odak grup çalışmaları ve çalıştaylar.

- **İkincil Veri Kaynakları:**

İstatistiksel Veriler: TÜİK, bakanlıklar, belediyeler ve uluslararası kuruluşların veri setleri.

Akademik Çalışmalar: Konuyla ilgili makaleler, tezler ve araştırma raporları.

Kurumsal Raporlar: Kamu kurumları, STK'lar ve düşünce kuruluşlarının yayınları.

Medya Taramaları: Gazete, televizyon ve sosyal medya analizleri.

Kaynaklar: Bu aşamanın yürütülmesinde ilk üç aşamada elde edilen bilgi ve

belgeler temel kaynakları oluşturur. Süreç, başta SED uzmanları ve strateji/planlama uzmanları olmak üzere nitelikli insan kaynağı gerektirir. Kurum içinde bu uzmanlık bulunmuyorsa, finansal kaynak ayrılarak dışarıdan teknik destek alınması önem taşır. Ayrıca, müdahaleye ilişkin proje dokümanları ve özellikle hedeflenen etkilere ilişkin paydaş görüşleri, bu aşamanın en değerli veri kaynakları arasındadır.

Dördüncü Aşamanın Önemi: Ölçülecek etki türlerinin netleştirilmesi, SED için ayrılan kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasını sağlar ve sürecin stratejik planlamaya rehberlik etmesine olanak tanır. Etkilerin görünür hale getirilmesi, paydaşların müdahaleye olan güvenini ve desteğini artırır. Bu aşama, bir önceki aşamada teorik olarak kurgulanan etki zincirinin hangi halkalarının ölçüleceğini netleştirerek modeli somutlaştırır ve doğru ölçüm araçlarının seçilmesini sağlar. En önemlisi, Mevcut Durum Analizi, değişimi anlamak ve objektif bir şekilde ölçmek için bir referans noktası oluşturur.

Aşama 5 : Sosyal Etki Değerlendirme Yönteminin Seçilmesi

Gerekçe: Önceki aşamalarda bir müdahalenin neden değerlendirildiği, hangi etkilerinin ölçüleceği ve değişimin başlangıç noktasının ne olduğu belirlenmiştir. Bu aşama ise tüm bu sürecin en teknik adımıdır ve etkinin nasıl ölçüleceği sorusuna odaklanır. SED'in güvenilirliği ve bulgularının meşruiyeti, tamamen seçilen yöntemin bilimsel sağlamlığına bağlıdır. Farklı araştırma tasarımları ve veri toplama araçları, etkinin farklı düzeylerde kanıtlanmasını sağlar. Doğru yöntemin seçilmesi, toplanan verilerin geçerli ve güvenilir olmasını, analizlerin anlamlı sonuçlar üretmesini ve nihayetinde tüm değerlendirme sürecinin hedefine ulaşmasını güvence altına alır. Yanlış veya zayıf bir yöntem seçimi ise kaynakların boşa harcanmasına ve etkinin kanıtlanamamasına yol açabilir.

Amaç: Amaçlanan veya beklenmedik sosyal etkilerin gerçekleşip gerçekleşmediğine dair geçerliliği yüksek, yanlışlık riski düşük çıkarımlar yapmaya elverişli yöntemleri belirlemek.

Temel Eylemler: Güvenilir veri toplamak ve etkiyi kanıta dayalı olarak ölçmek için aşağıdaki adımların atılması önerilmektedir:

Araştırma Tasarımının Seçilmesi: Bu adım, "Müdahale gerçekten bir fark yarattı mı?" sorusuna ne kadar güçlü bir yanıt verileceğini belirler. Kaynaklar ve hedeflenen kanıt düzeyi göz önünde bulundurularak deneysel, yarı deneysel ve deneysel olmayan üç ana tasarımdan biri seçilir.

Örnekleme Yönteminin Belirlenmesi: Genellikle hedef kitlenin tamamına ulaşmak mümkün olmadığından, bu kitleyi temsil eden bir alt grup (örneklem) seçilir. Araştırmanın amacına göre olasılıklı veya olasılıklı olmayan örnekleme yöntemi belirlenir.

Veri Toplama Araçlarının Geliştirilmesi ve Test Edilmesi: Seçilen yöntem uygun olarak anket formları, mülakat kılavuzları, odak grup tartışma soruları veya gözlem formları gibi veri toplama araçları titizlikle hazırlanır. Bu araçların, asıl uygulamaya geçmeden önce küçük bir grup üzerinde pilot test yapılarak anlaşılabilirliği, uygunluğu ve potansiyel sorunları tespit edilmelidir. Bu test, veri toplama sürecinin kalitesini doğrudan artırır.

Etik Kurallara Uygunluğun Sağlanması: Değerlendirme sürecinin her adımı etik ilkelere dayanmalıdır. Veri toplamadan önce, katılımcıların haklarını korumak için bilgilendirilmiş onam formları hazırlanmalıdır. Bu formlar, araştırmanın amacını, süreçlerini, gönüllülük esasıyla katıldıklarını ve verilerinin gizliliğinin nasıl korunacağını açıkça belirtmelidir. Veri güvenliği için gerekli tüm önlemler alınmalıdır (Bkz. Bölüm 4.1).

Yöntemsel Tercihlerin Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi: Son olarak, seçilen araştırma tasarımı, örneklem ve veri toplama araçlarının kuruluşun mevcut zaman, bütçe ve insan kaynağı kapasitesiyle uyumlu olup olmadığı değerlendirilir. En ideal yöntem her zaman en uygulanabilir olan olmayabilir. Bu adımda, bilimsel titizlik ile pratik olanaklar arasında gerçekçi bir denge kurulur ve seçilen yöntemin sınırlılıklarının farkında olunur.

Kaynaklar: Bu teknik aşamada, önceki aşamalarda elde edilen bilgilere ek olarak spesifik uzmanlıklara ihtiyaç duyulur. İnsan kaynakları kapsamında program yöneticileri ve SED uzmanlarının yanı sıra istatistikçiler, veri analistleri ve metodoloji uzmanları gibi kişilere gereksinim olabilir. Kuruluş içinde bu uzmanlıklar yoksa, danışmanlık hizmeti alınması için finansal kaynak ayrılmalıdır. Ayrıca, veri toplama ve analiz süreçlerinde anket platformları, deşifre hizmetleri ve SPSS, STATA, R gibi istatistiksel analiz programları gibi teknik araçlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Beşinci Aşamanın Önemi: Sosyal etkinin bütüncül bir şekilde anlaşılması hem nicel hem de nitel yöntemlerin bir arada kullanılmasını gerektirebilir. Doğru yöntem seçimi, elde edilen bulguların güvenilirliğini ve geçerliliğini temin ederek, bu bulguların kanıta dayalı karar alma süreçlerine katkıda bulunmasını sağlar. Sağlam bir metodoloji ile elde edilen sonuçlar, STK'ların hesap verebilirlik ilkesini güçlendirir. Bu süreç, Geçerlilik (doğru kavramı ölçme) ve Güvenilirlik (ölçümün tutarlılığı) ilkelerini merkeze alarak, altıncı aşama olan "Analiz, Raporlama ve Yaygınlaştırma" sürecinde sunulacak bulguların sağlam temellere dayanmasını garanti eder.

METİN KUTUSU 4:

Deneyisel Tasarımlar: Nedenselliği kanıtlamada "altın standart" olarak kabul edilir. Müdahale grubunun yanı sıra rassal olarak atanmış bir kontrol grubu kullanılır.

Yarı Deneyisel Tasarımlar: Kontrol grubu yerine, müdahaleye katılmayan ancak benzer özellikler taşıyan bir karşılaştırma grubu kullanılır. Deneyisel tasarıma göre daha esnek ve uygulanabilir.

Deneyisel Olmayan Tasarımlar: Karşılaştırma grubu olmaksızın, müdahale öncesi ve sonrası ölçümlere veya vaka çalışmalarına dayanır. Değişimi tanımlamak için kullanışlıdır ancak nedensellik kurma gücü daha zayıftır.

METİN KUTUSU 5:

Örnekleme Türleri

Rassal Örnekleme:

Basit Rassal Örnekleme: Basit rassal örnekleme, popülasyondaki her bir bireyin örnekleme seçilme olasılığının eşit ve bağımsız olduğu bir örnekleme yöntemidir. Bu yöntemde, örneklem popülasyondan tamamen rassal (olasılsal veya tesadüfi) seçilir; her bireyin seçilme şansı eşittir.

Kısıtlanmış Rassal Örnekleme:

Sistematiik Örnekleme: Sistematiik örnekleme, popülasyondaki bireylerin belirli bir sıralama ile dizildiği ve bu sıralamadan eşit aralıklarla örnek seçildiği bir örnekleme yöntemidir. İlk birim rassal seçilir, ardından belirlenen sabit bir aralık kullanılarak diğer bireyler seçilir.

Tabakalı Örnekleme: Tabakalı örnekleme, popülasyonun farklı alt gruplara (tabakalara) ayrılması ve her tabakadan rassal olarak denek seçilmesidir. Bu yöntem, her alt grubun örnekleme temsili edilmesini sağlar ve temsiliyet gücünü artırır.

Küme Örnekleme: Küme örnekleme, popülasyonun doğal gruplar (kümeler) halinde organize edilmesi ve bu kümelerden bazılarının rastgele seçilerek tüm bireylerin ya da içlerinden bazı bireylerin araştırmaya dahil edilmesidir. Genellikle coğrafi olarak dağınık popülasyonlarda zaman ve maliyet tasarrufu sağlamak için tercih edilir.

Rassal Olmayan Örneklem:

Kolayda Örneklem: Katılımcıların ulaşılabilirlik ve erişim kolaylığına göre seçildiği örneklem türüdür. Araştırmacı, zaman, maliyet ve erişim sınırlamaları nedeniyle en kolay ulaşabildiği bireyleri örneklem dahil eder.

Amaçlı Örneklem: Araştırmanın amacına en uygun, belirli özelliklere sahip bireylerin bilinçli olarak seçildiği örneklem türüdür. Araştırmacı, bilgi açısından zengin veya temsil değeri yüksek bireyleri seçer.

Yargısal Örneklem: Yargısal (amaçlı) örneklem: Araştırma sorusuna en fazla katkı sağlayacağı düşünülen katılımcıların, araştırmacının kuramsal gerekçelere, bağlamsal bilgiye ve deneyimine dayalı bilinçli değerlendirmesiyle seçildiği olasılıksız örneklem yöntemidir.

Kota Örneklem: Popülasyonda belirlenen alt grupların oranlarını yansıtacak şekilde örnek seçilir. Ancak seçim süreci rassal değildir; örneklem alınacak her gruba bir kota verilir ve araştırmacı bu kotayı dolduracak kişileri kolayda ya da amaçlı yöntemle seçer.

Kartopu Örneklem: Araştırmacı önce erişilebilir birkaç kişiyle başlar ve bu kişilerin önerdiği yeni katılımcılarla örneklem genişletilir. Özellikle ulaşılması zor veya gizli topluluklarda (örneğin göçmenler, bağımlılar, marjinal gruplar) tercih edilir.

Aşama 6 : Analiz, Raporlama ve Yaygınlaştırma

Gerekçe: Veri toplama süreci tamamlandıktan sonraki en kritik adım, elde edilen ham verilerin anlamlı ve eyleme geçirilebilir bilgilere dönüştürülmesidir. Ulusal alanyazında da sıklıkla vurgulandığı üzere, Türkiye'deki STK'ların raporlama süreçlerinde şeffaflık ve hesap verebilirlik konusunda zorluklar yaşanmaktadır. Raporlama mekanizmalarının standart bir yapıya kavuşmamış olması, STK'ların yarattıkları etkiyi paydaşlarına ve kamuoyuna etkili bir şekilde sunmalarını engellemektedir.

Bu nedenle, analiz sonrası bulguların titizlikle raporlanması ve stratejik olarak yaygınlaştırılması büyük önem taşır. SED bulgularının paylaşımı, STK'ların şeffaflığını ve hesap verebilirliğini somut bir şekilde ortaya koyar, paydaş güvenini pekiştirir ve kurumsal öğrenme sürecini tetikler. Bu aşama, verilerin analiz edildiği, bulguların yorumlanarak raporlandığı ve nihayetinde paydaşlara ulaştırılarak yaygınlaştırıldığı bütüncül bir süreci kapsar.

Amaç: Belirlenen yöntemleri uygulayarak geçerliliği yüksek bulgular elde etmek, bunları faydalı bilgilere dönüştürmek ve paylaşmak.

Temel Eylemler: Toplanan verilerden anlamlı sonuçlar çıkararak bunları raporlamak ve paydaşlara ulaştırarak etkili bir yaygınlaştırma sağlamak için aşağıdaki adımlar önerilmektedir:

Veri Analizi Süreci

Verilerin Analiz Edilmesi: Toplanan veriler (anket yanıtları, mülakat dökümleri vb.) analize hazır hale getirilir. Bu adımda eksik veya hatalı veriler kontrol edilip düzeltilir ve veriler, kullanılacak analiz yazılımlarına (örn: SPSS, STATA, NVivo) uygun formatta organize edilir. Nicel ve nitel verilere uygun analiz yöntemleri kullanılmalıdır.

• **Nicel Veri Analizi:** Bir önceki aşamada planlanan istatistiksel analizler uygulanır.

o**Tanımlayıcı İstatistikler:** Verilerin genel bir resmini çizmek için frekans, yüzde, ortalama, standart sapma gibi temel istatistikler hesaplanır.

o**Karşılaştırmalı Analizler:** Müdahalenin etkisini görmek amacıyla gruplar veya zaman noktaları arasındaki farklar analiz edilir.

o**İlişkisel Analizler (Regresyon vb.):** Bir veya daha fazla değişkenin, hedeflenen sonuç üzerindeki etkisini veya aralarındaki ilişkinin gücünü modellemek için kullanılır.

• **Nitel Veri Analizi:** Mülakat dökümleri, odak grup notları gibi nitel veriler sistematik olarak incelenir.

- **Betimleyici Analiz:** Verilerdeki ana temaların, ortak örüntülerin ve anlamların belirlenmesi için veriler kodlanır, kategorilere ayrılır ve temalar geliştirilir.
- **İçerik Analizi:** Metin veya görsel verilerdeki belirli kelime veya kavramların sıklığı ve bağlamı analiz edilir.

• **Bulguların Sentezlenmesi (Karma Yöntem):** Nicel ve nitel bulgular bir araya getirilerek daha bütüncül ve derinlikli bir anlayış oluşturulur. Örneğin, istatistiksel bir bulgu, katılımcıların doğrudan alıntlarıyla desteklenerek açıklanır.

Yorumlama ve Raporlama Süreci

Bulguların Yorumlanması: Analiz sonuçları, aşağıdaki gibi kritik sorular sorularak yorumlanır:

- **Değişim:** Başlangıç durumuyla karşılaştırıldığında hangi göstergelerde, ne kadar değişim gözlemlendi?
- **Anamlılık:** Gözlemlenen değişim istatistiksel olarak anlamlı mı? Daha da önemlisi, hedef kitle için pratik bir anlam taşıyor mu?
- **Katkı/Atıf:** Bu değişimin ne kadarı yürütülen müdahaleye atfedilebilir?
- **Farklılıklar:** Etkiler farklı alt gruplar (örn: cinsiyet, yaş) arasında farklılık gösteriyor mu?
- **Beklenmedik Etkiler:** Planlanmayan olumlu veya olumsuz sonuçlar ortaya çıktı mı?

Sınırlılıkların Belirlenmesi: Değerlendirmenin sınırlılıkları (örn: örneklem büyüklüğü, veri toplama yönteminin kısıtları, dış faktörler) şeffaf bir şekilde belirlenir ve raporda belirtilir.

SED Raporunun Hazırlanması: Bulgular, farklı paydaş gruplarının ihtiyaçlarına uygun formatlarda raporlaştırılır. Standart bir SED raporu genellikle şu bölümleri içerir: *Yönetici Özeti, Giriş (Amaç, Kapsam), Yöntem, Bulgular, Tartışma, Sınırlılıklar, Sonuç ve Öneriler*.

Farklı Kitleler İçin Farklı Formatlar Geliştirilmesi: Kapsamlı raporun yanı sıra, farklı paydaşlar için özet raporlar, politika notları, sunumlar, infografikler, kısa videolar veya vaka çalışmaları gibi çeşitli ve erişilebilir formatlar hazırlanır.

Yaygınlaştırma ve Geri Bildirim Süreci

Bulguların Paylaşılması ve Yaygınlaştırılması: Rapor ve diğer materyaller, web sitesi, sosyal medya, e-posta bültenleri gibi dijital kanallarla ve paydaş toplantıları gibi etkinliklerle aktif bir şekilde paylaşılır.

Geri Bildirimlerin Toplanması: Paydaşlardan, raporlanan bulgular ve değerlendirme sürecinin kendisi hakkında çevrim içi anketler, geri bildirim formları veya toplantılar aracılığıyla aktif olarak geri bildirim toplanır.

Kaynaklar: Burada beşinci aşamada toplanan verilere ve planlanan analiz yöntemlerine ihtiyaç duyulur. Veri analizi için istatistiksel yazılımlar (SPSS, STATA, R, Excel) veya nitel veri analiz yazılımları (NVivo, MAXQDA vb.) gerekebilir. Veri analizi ve yorumlama konusunda uzmanlık (istatistikçi, veri analisti, deneyimli değerlendirmeci) gereklidir. Eğer kurum içinde bu uzmanlık yoksa dışarıdan destek alınması gerekebilir. Etkinin raporlanması sürecinde ilk beş aşamada elde edilen

malumat önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Bu aşamada insan kaynağı olarak SED uzmanları ile birlikte raporlama uzmanlarının ve görsel tasarımcıların da yer alması beklenmektedir. Dijital araçları etkin ve verimli kullanan çalışanların ve kurumsal iletişim çalışanlarının elde edilen sonuçların daha fazla kitleye ulaşması aşamasında katkı sunması gerekmektedir. Kuruluş içerisinde bu uzmanlar yer almıyorsa finansman kaynağı ayrılarak dışarıdan hizmet alımı yapılabilir. Paydaş geri bildirimlerinin toplanması sürecinde kurumsal iletişim uzmanlarının destek sunması beklenmektedir. Bu araçların kullanılması amacıyla finansman kaynağı ayrılması gerekebilir.

Altıncı Aşamanın Önemi: Analiz, raporlama ve yaygınlaştırma, SED sürecinin kanta dayalı ve anlamlı sonuçlar üretmesini sağlar. Bulguların dikkatli bir şekilde yorumlanması, müdahalenin etkinliği hakkında güvenilir sonuçlara ulaşılmasını mümkün kılar. Etkili raporlama süreçleri, STK'ların şeffaflığını ve hesap verebilirliğini somutlaştırarak paydaş güvenini artırır ve elde edilen bulguların politika geliştirme süreçlerine veri sağlamasına olanak tanır. En önemlisi, bu aşama bir sonraki ve nihai adım olan "Öğrenme, Uyarlama ve Yeniden Tasarlama" sürecine temel bir girdi oluşturarak, kurumun öğrenen ve sürekli gelişen bir yapıya kavuşmasını sağlar.

METİN KUTUSU 6:

Ortalama Karşılaştırma (Mean Comparison): Ortalama karşılaştırma yöntemi, iki veya daha fazla grubun belirli bir değişken açısından ortalamalarını karşılaştırarak gruplar arasındaki farkları analiz etmeyi amaçlar. Genellikle t-testi veya ANOVA (Varyans Analizi) kullanılarak yapılır. Örneğin, bir eğitim programına katılan bireylerin sınav notlarının ortalaması ile katılmayanların ortalaması karşılaştırılarak programın etkisi değerlendirilebilir. Bu yöntem, gruplar arasındaki farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemede etkili bir araçtır. Ancak, dışsal faktörlerin sonuçlara etkisi olabileceği için sonuçların yorumlanmasında dikkatli olunmalıdır.

Regresyon Analizi: Regresyon analizi, bağımlı bir değişkenin (sonuç değişkeni) bir veya daha fazla bağımsız değişkenle (açıklayıcı değişken) olan ilişkisini modellemek için kullanılan güçlü bir istatistiksel yöntemdir. Basit regresyonda, iki değişken arasındaki doğrusal ilişki incelenirken, çoklu regresyonda birden fazla bağımsız değişkenin etkisi analiz edilir. Örneğin, bireylerin gelir düzeyinin yaş, eğitim seviyesi ve çalışma saatleri gibi faktörlerden nasıl etkilendiği regresyon analizi ile değerlendirilebilir. Bu yöntem hem ilişkileri anlamada hem de gelecekteki sonuçları tahmin etmede oldukça etkilidir. Ancak, doğru yorumlama için modelin varsayımlarının (ör. doğrusal ilişki, hata terimlerinin bağımsızlığı) sağlanması gerekir.

Difference-in-Differences (DID) Analizi: Difference-in-Differences (DID) analizi, müdahale öncesi ve sonrası dönemlerde bir deney grubu ile bir kontrol grubunu karşılaştırarak, bir politika veya programın etkisini ölçmek için kullanılan güçlü bir yöntemdir. DID, müdahale dışındaki faktörlerin etkisini kontrol etmek için deney ve kontrol grupları arasındaki değişimleri karşılaştırır. Örneğin, bir bölgede uygulanan asgari ücret artışının istihdam üzerindeki etkisi, artış yapılan bölge ile yapılmayan bölgeler arasında DID yöntemi ile analiz edilebilir. Bu yöntem, müdahalelerin nedensel etkilerini ölçmek için kullanışlıdır ancak analiz öncesi grupların temel benzerliklerinin sağlanmış olması gereklidir.

Aşama 7: Öğrenme, Uyarlama ve Yeniden Tasarlama

Gerekçe: Türkiye’de STK’ların karşılaştığı önemli zorluklardan biri, geri bildirim süreçlerini kurumsal öğrenme mekanizmalarına etkin bir şekilde entegre edememeleridir. Değerlendirme süreçlerindeki statik yaklaşımlar, değişen paydaş ihtiyaçlarının ve dinamik saha koşullarının göz ardı edilmesine neden olabilmektedir. SED, tek seferlik bir raporlamadan ibaret değil, sürekli gelişime dayalı dinamik bir döngüdür. Bu döngünün nihai amacı, yalnızca geçmiş değerlendirmek değil, aynı zamanda bu değerlendirmeden elde edilen derslerle geleceği daha etkili bir şekilde şekillendirmektir. Paydaşlardan gelen geri bildirimleri sistemli bir şekilde toplamak, analiz etmek ve bu doğrultuda müdahaleleri ve hatta değerlendirme sürecinin kendisini revize etmek, bu sürekli iyileştirme döngüsünün temelini oluşturur.

Amaç: Değerlendirme sonuçlarını kullanarak müdahale ve SED sürecini geliştirmek.

Temel Eylemler: SED bulgularını ve paydaş geri bildirimlerini kurumsal öğrenmeye ve gelişime dönüştürmek için aşağıdaki adımların atılması önerilmektedir:

Geri Bildirimlerin Analiz Edilmesi ve Yorumlanması: Bir önceki aşamada toplanan paydaş geri bildirimleri sistematik olarak analiz edilir. Bu süreçte, verileri yalnızca özetlemekle kalınmamalı; paydaşların ihtiyaçlarına, beklentilerine ve sürece katılımlarına dair derinlemesine iç görüler elde edilmesi amaçlanmalıdır. Elde edilen bulguların eyleme dönüştürülebilir ve anlamlı olması için disiplinler arası bir bakış açısıyla yorumlanması teşvik edilmelidir.

Öğrenilen Derslerin Belirlenmesi: SED bulgularından ve paydaş geri bildirimlerinden çıkarılan temel öğrenmeler, başarılar ve başarısızlıklar kurumsal hafızaya kazandırmak üzere kayıt altına alınır. Bu adımda, “Neler beklendiği gibi çalıştı? Hangi alanlar iyileştirilebilir? Süreçteki varsayımlarımızdan hangileri doğrulandı veya yanlışlandı?” gibi sorulara yanıt aranır.

SED Sürecinin Gözden Geçirilmesi: Elde edilen bulgular ışığında, uygulanan SED yöntemleri, kullanılan göstergeler ve veri toplama araçları eleştirel bir gözle yeniden değerlendirilir. "Gelecekteki değerlendirmeler için amaç, kapsam veya yöntemler revize edilmeli midir?" sorusuyla, değerlendirme pratiğinin kendisi de bir öğrenme alanına dönüştürülür.

Programı/Müdahaleyi Uyarlamak İçin Öneriler Geliştirilmesi: Öğrenilen dersler doğrultusunda, mevcut programın veya projenin etkinliğini artırmak için somut iyileştirme önerileri geliştirilir. Bu öneriler, hedeflerde, faaliyetlerde veya hedef kitleye yaklaşımda değişiklikler içerebilir.

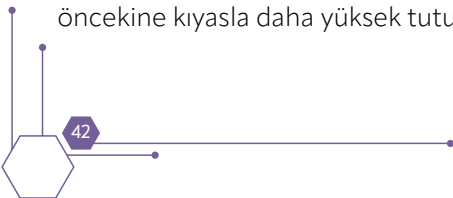
Stratejik Kararlara Dahil Edilmesi: Değerlendirme sürecinden elde edilen dersler ve bulgular, sadece ilgili projeyle sınırlı kalmaz; kuruluşun genel stratejik planlamasına, yeni program tasarımlarına ve kaynak tahsisi kararlarına entegre edilir.

Döngünün Tamamlanması ve Yeniden Başlanması: Bu aşamadaki öğrenmeler, bir sonraki SED döngüsünün ilk adımları için temel bir girdi sağlar. Bu sayede her değerlendirme, bir sonrakinin daha bilinçli ve etkili bir şekilde planlanmasına (Aşama 1 ve 2) olanak tanır ve döngü yeniden başlar.

Kaynaklar: Bu aşamanın temel bilgi kaynağını, altıncı aşamada üretilen analiz sonuçları ve toplanan paydaş geri bildirimleri oluşturur. Öğrenme ve uyarlama süreçlerini kolaylaştırmak ve kolektif bir akıl oluşturmak için kurum içi değerlendirme toplantıları, öğrenme çalıştayları ve stratejik planlama oturumları gibi platformların düzenlenmesi faydalıdır. Bu süreçleri yönetecek ve ortaya çıkan kararları belgeleyecek nitelikli personele (kolaylaştırıcı, raportör vb.) ihtiyaç duyulur.

Yedinci Aşamanın Önemi: Bu son aşama, SED'i tek seferlik bir değerlendirme faaliyeti olmaktan çıkararak, kurumu sürekli öğrenen ve gelişen bir yapıya kavuşturan güçlü bir araca dönüştürür. Paydaş geri bildirimlerinin sürece dahil edilmesi, daha katılımcı, kapsayıcı ve meşru değerlendirmeler yapılmasını sağlar. Bu sürekli iyileştirme döngüsü, müdahalelerin değişen ihtiyaçlara uyum sağlamasına ve uzun vadeli etkilerinin artırılmasına olanak tanır. Her SED çalışması, kendi bağlamında eşsiz bir öğrenme fırsatı sunar ve bu aşama, söz konusu fırsatı kurumsal gelişim için en üst düzeyde değerlendirmeyi mümkün kılar.

Bu yedi aşama, STK'ların SED uygulamalarını sistemli biçimde gerçekleştirebilmeleri için yol gösterici bir çerçeve sunmaktadır. Her adım, uygulayıcıların kapasitesine ve koşullarına göre uyarlanabilir niteliktedir. Öte yandan, uygulama aynı zamanda öğrenmeyle sonuçlanacağından, her yeni SED girişiminde standardın öncekine kıyasla daha yüksek tutulması beklenir.

BÖLÜM 4

Uygulamaya Yönelik Stratejik Öneriler

Rehberin önceki bölümlerinde, SED sürecini yedi adımda ele alan STS SED Modeli sunulmuştur. Bu yedi adımın yanı sıra, SED sürecinin başarısını etkileyen bazı önemli faktörler bulunmaktadır. Etik sorumlulukların üstlenilmesi, sürecin paydaşlarla iş birliği içinde yürütülmesi ve mevcut kaynakların etkin yönetimi, SED sürecinin vazgeçilmez parçalarıdır. Bu bölümde, rehberde daha önce tanımlanan temel etik ilkelere uyum sağlanması ve uygulamada karşılaşılabilecek zorlukların yönetilmesi için pratik ve stratejik öneriler sunulmaktadır.

4.1 SED Uygulamasında Etik Kararlar

Daha önce ifade edildiği üzere, tüm SED çalışmaları sağlam etik ilkeler çerçevesinde tasarlanmalı ve yönetilmelidir. Bu ilkeler, süreç boyunca karşılaşılan karmaşık durumlarda karar almayı kolaylaştıran bir pusula görevi görür. Etik ilkeleri prensip düzeyinden uygulama düzeyine taşımak ve ortaya çıkabilecek etik ikilemleri yönetmek, büyük bir özen ve farkındalık gerektirir. Bu bağlamda dikkat edilmesi gereken temel kavramlar ve stratejiler aşağıda detaylandırılmıştır.²²

Özgür, Malumatlandırılmış Rıza:

Açık İletişim: Çalışmaya katılacak kişilere; araştırmanın amacı, toplanacak verilerin niteliği, bu verilerin nasıl kullanılacağı, katılımın tamamen gönüllülük esasına dayandığı ve diledikleri zaman hiçbir gerekçe göstermeksizin çalışmadan çekilebilecekleri, son derece açık ve anlaşılır bir dille anlatılmalıdır.

Alternatif Yöntemler: Katılımcıların okuryazarlık seviyelerinin düşük olması veya hassas gruplarla çalışılması gibi durumlarda, yazılı onam yerine 'sözlü onam' veya 'tanık huzurunda onam' gibi alternatif ve kültürel olarak uygun yöntemler uygulanabilir.

Güç Dengesizlikleri: Değerlendirmeyi yapan kişi/kurum ile katılımcılar arasındaki güç dengesizlikleri göz önünde bulundurulmalıdır. Katılımcıların, bir fayda beklentisi veya dışlanma korkusu gibi nedenlerle baskı altında hissetmemeleri ve gerçekten "hayır" diyebilme özgürlüğüne sahip oldukları vurgulanmalıdır.

²² Bu bölümde ele alınan etik konular, IAI'nın SED uygulayıcıları için yayınladığı ve 18 temel ilkeyi içeren uygulama etiği rehberine dayanmaktadır. Detaylı ilkeler için bkz. Vancly vd., Social Impact Assessment, 32-33.

Veri Gizliliğinin Sağlanması:

Veri Koruma Protokolü: Veri toplama sürecine başlamadan önce, verilerin nasıl saklanacağına, kimlerin erişebileceğine ve ne kadar süreyle muhafaza edileceğine dair net kurallar belirlenmelidir.

Anonimleştirme: Raporlama ve yayın aşamalarında, katılımcıların kimliğini açığa çıkarabilecek kişisel bilgiler (isim, adres vb.), kodlama veya takma isim kullanma gibi yöntemlerle tamamen anonim hale getirilmelidir.

Yasal Uygunluk: Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) başta olmak üzere, ilgili tüm yasal veri koruma düzenlemelerine titizlikle uyulmalıdır. Toplanan veriler, katılımcılara açıklanan amaçlar dışında kesinlikle kullanılmamalıdır.

Hassas Konuların Yönetilmesi:

Zarar Vermeme İlkesi: Veri toplama sürecinde, katılımcıları rahatsız edebilecek, yeniden travmatize edebilecek veya damgalanmalarına yol açabilecek sorulardan ve yaklaşımlardan kaçınılmalıdır. İhtiyaç durumunda katılımcıların yönlendirilebileceği psikolojik ve sosyal destek mekanizmaları (ilgili STK'lar, kamu hizmetleri vb.) hakkında bilgi sahibi olunmalıdır.

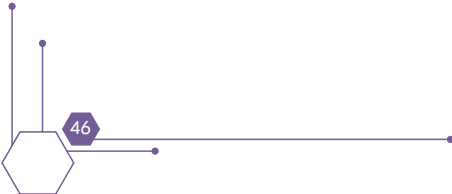
Şeffaflık: Değerlendirme sırasında müdahalenin olumsuz veya beklenmedik sonuçlarıyla karşılaşılması durumunda, bu bulgular gizlenmemeli; aksine, şeffaf bir şekilde raporlanarak bu sorunlara yönelik iyileştirici çözüm önerileri geliştirilmesine odaklanılmalıdır.

Gerçekçi Beklentiler: Müdahalenin etkilenen gruplar için taşıdığı anlam konusunda gerçekçi olunmalı, katılımcılara abartılı vaatlerde bulunmaktan veya yanıltıcı beklentiler yaratmaktan kaçınılmalıdır.

Etik İkilemlerle Yüzleşilmesi:

İkilemlerin Doğallığı: SED sürecinde etik ikilemlerle karşılaşmak kaçınılmazdır. Fon sağlayıcı beklentileri ile saha gerçekleri arasındaki gerilim, sınırlı kaynakların ideal metodolojiyi uygulamayı engellemesi veya farklı paydaş gruplarının çıkarlarının çatışması gibi durumlar yaşanabilir.

Şeffaf İletişim ve Dokümantasyon: Bu tür ikilemlerle karşılaşıldığında, durum ilgili paydaşlarla şeffaf bir şekilde paylaşılmalıdır. Alınan kararlar ve bu kararların gerekçeleri, ileride hesap verebilirlik açısından mutlaka belgelenmelidir.

Referans Noktası Olarak İlkeler: Karar alma süreçlerinde, bu rehberin ilk bölümünde tanımlanan temel etik ilkeler (adalet, zarar vermeme, dürüstlük vb.) bir referans noktası olarak kullanılmalıdır.

Dış Danışmanlık: Gerekli görüldüğü takdirde, süreçten bağımsız bir etik danışmandan veya konuyla ilgili deneyimli bir uzmandan görüş alınması, doğru kararın verilmesine yardımcı olabilir.

4.2 Paydaşların Etkin Katılımına Dair Stratejiler

Rehberin ilk bölümünde ifade edilen 'Geniş Katılım ve Toplumsal Sahiplenme', SED sürecinin kritik unsurlarındandır. Paydaşlarla kurulan etkili iş birliği, STK'ların etki alanını genişletmelerine ve yürüttükleri çalışmaların sürdürülebilirliğine doğrudan katkıda bulunur. Bu nedenle paydaş katılımı, yalnızca sürecin belirli bir anında yapılan tek seferlik bir eylem değil, titiz bir planlama ve yönetimle SED yolculuğunun tamamına yayılması gereken sürekli bir süreçtir. Etkin paydaş katılımının sağlanmasına yönelik pratik stratejiler aşağıda sunulmuştur.

Katılımın Planlanması:

- Sürecin ikinci aşamasında yapılan paydaş analizi temel alınarak, her bir paydaş grubunun SED sürecinin hangi aşamasına, ne düzeyde ve hangi rolle dahil olacağını tanımlayan bir katılım planı hazırlanmalıdır.
- Bu planlama yapılırken, paydaşların mevcut kaynakları, teknik kapasiteleri ve zaman kısıtları gibi pratik gerçekler mutlaka dikkate alınmalıdır.
- Süreç içinde yeni paydaşların ortaya çıkabileceği veya katılım ihtiyaçlarının değişebileceği öngörülerek, hazırlanan planda belirli bir esneklik payı bırakılmalıdır.
- Kullanılacak katılım yöntemi; paydaşların özellikleri (konum, okuryazarlık düzeyi, teknolojiye erişim vb.) ve katılımın amacı (bilgilendirme, veri toplama, birlikte karar verme vb.) ile uyumlu olarak seçilmelidir.

Anlamlı Katılımın Sağlanması:

- Paydaş katılımının, yalnızca biçimsel bir gerekliliği yerine getirmek amacıyla uygulanan sembolik bir formalite olmaktan çıkarılması esastır. Katılım, süreç ve sonuçlara gerçek anlamda etki etme potansiyeli taşımalıdır.

- Paydaşların sunduğu katkıların; değerlendirme sorularını, göstergeleri, yöntemi veya nihai kararları nasıl etkileyebileceği sürecin başında açıkça belirtilmelidir. Bu, onların katkılarının değerli olduğunu hissettirmenin ve süreci sahiplenmelerini sağlamanın en önemli yoludur.

- Paydaşlardan alınan geri bildirimlerin nasıl değerlendirildiği, hangi önerilerin dikkate alındığı veya dikkate alınmadıysa bunun gerekçelerinin şeffaf bir şekilde paylaşılması, kurulan güven ilişkisinin sürdürülebilirliği açısından kritik öneme sahiptir.

4.3 Kısıtlı Kaynakların Yönetimi

Rehberin ikinci bölümünde belirtildiği gibi, Türkiye'deki STK'ların karşılaştığı temel zorluklardan biri kaynak kısıtlılığıdır. Bu durumun, planlanan değerlendirme çalışmasının kapsamını ve derinliğini sınırlayabileceği düşünülse de anlamlı bir SED çalışması yürütmek her zaman büyük bütçeler gerektirmez. Odaklanması gereken asıl husus, mevcut kaynakların en verimli ve stratejik şekilde kullanılmasıdır. Bu bölümde, kısıtlı kaynaklarla etkili bir SED sürecinin nasıl planlanabileceğine dair pratik stratejiler ele alınacaktır.

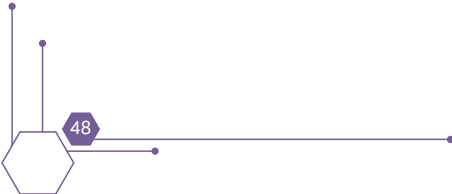
Kapsama Uygun Tasarım ve Kaynak Planlama:

- Her proje farklı bir SED yaklaşımı gerektirir. Değerlendirme çalışmasının kapsamı, derinliği ve yöntemleri; değerlendirilen müdahalenin ölçeğine, bütçesine, risklerine ve hedeflenen etkisine uygun olarak tasarlanmalıdır.

- Planlama, veri toplama, analiz, raporlama ve olası uzman desteği gibi faaliyetlerin maliyetleri, çalışmanın bütçesine henüz başlangıç aşamasında dahil edilmelidir.

- Süreçte ortaya çıkabilecek öngörülemez durumlar için bütçede belirli bir esneklik payı bırakılması, bütçe yönetimini kolaylaştırır.

- Teknolojik imkanlar, maliyetleri düşürmek için etkin bir şekilde kullanılmalıdır. Çevrimiçi anketler (Google Forms, SurveyMonkey vb.), telefon veya video konferans yoluyla yapılan mülakatlar, saha ziyaretlerine kıyasla daha düşük maliyetli ve hızlı alternatiflerdir.

Mevcut Veri ve Kaynaklardan Yararlanma:

- Yeni ve maliyetli bir veri toplama sürecine başlamadan önce, kurumun kendi izleme-değerlendirme sisteminde mevcut olan katılımcı kayıtları, faaliyet raporları, geçmiş anketler gibi veriler incelenmelidir.
- TÜİK, bakanlıklar, yerel yönetimler gibi kamu kurumlarının veya benzer alanlarda çalışan diğer STK'ların yayınladığı açık istatistiksel veriler ve raporlar değerli birer kaynak olarak kullanılabilir.
- Değerlendirilecek konuyla ilgili daha önce yapılmış akademik çalışmalar veya benzer değerlendirme raporları incelenerek mevcut bilgi birikiminden faydalanılmalıdır.

İç Kapasiteyi Geliştirme:

- Kurum personelinin ve gönüllülerinin SED uygulamalarına ilişkin bilgi ve becerilerini artırmaya yönelik eğitimler düzenlemek, uzun vadede en sürdürülebilir ve verimli yaklaşımlardan biridir.
- Kurum içinde SED sürecini yürütecek çekirdek bir ekibin oluşturulması veya belirli personelin bu alanda uzmanlaşmasının teşvik edilmesi, dışa bağımlılığı azaltır.

İş Birliği ve Paylaşım:

- Ortak alanlarda faaliyet gösteren diğer STK'larla iş birliği fırsatları araştırılmalıdır. Eğitimlerin ortaklaşa düzenlenmesi, veri toplama süreçlerinde iş birliği yapılması veya değerlendirme faaliyetlerinin birlikte organize edilmesi, maliyetlerin paylaşılmasını ve kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlar.
- Değerlendirme sürecinden elde edilen bilgi ve deneyimlerin sektördeki diğer kurumlarla şeffaf bir şekilde paylaşılması, hem kurumun görünürlüğünü artırır hem de sektördeki kolektif öğrenme ve gelişime katkıda bulunur.

4.4. SED'in Dönüştürücü Gücü

SED, STK'lar için yalnızca bir raporlama veya ölçüm faaliyeti olmadığı; aynı zamanda stratejik bir yönetim, sürekli öğrenme ve hesap verebilirlik mekanizması olduğu unutulmamalıdır. STK'ların çağdaş toplumlarda demokratik işleyişin ve toplumsal dönüşümün sağlanmasındaki kritik rolü düşünüldüğünde, yarattıkları etkileri tüm yönleriyle anlamaları, kanıtlamaları ve bu öğrenmeleri sürekli bir iyileşme döngüsüne dahil etmeleri hayati önem taşır.

SED planlamayla başlayan, uygulamayla devam eden, paydaş geri bildirimleriyle zenginleşen, analiz ve yorumlamayla derinleşen ve nihayetinde raporlanarak bir sonraki planlama döngüsüne zemin hazırlayan döngüsel bir yaklaşım sunar. Bu döngüdeki her bir adım, STK'ların topladıkları verileri ve paydaş görüşlerini anlamlı bilgilere dönüştürerek çalışmalarının etki gücünü artırmalarına yardımcı olur. Bu sayede SED, geçmişe yönelik statik bir değerlendirmenin ötesine geçerek, STK'ların gelecekteki çalışmalarını kanıta dayalı olarak planlamaları için dinamik bir yol haritası işlevi görür.

4.5. Başlangıç İçin İpuçları

SED sürecinin çok katmanlı yapısı, başlangıçta göz korkutucu veya karmaşık bir algı yaratabilir. Ancak, süreci yönetilebilir aşamalara ayırmak ve her zaman bir sonraki adımı düşünerek küçük adımlarla ilerlemek, bu karmaşıklığın aşılmasına yardımcı olacaktır.

Küçük Adımlarla Başlama: Tüm kuruluşu veya bütün projeleri aynı anda değerlendirmeye çalışmak yerine, kapsamı iyi tanımlanmış belirli bir müdahale seçerek işe başlamak kolaylaştırıcı olacaktır. Bu bağlamda yapılacak ilk çalışma, kurum için bir öğrenme ve deneyim kazanma fırsatı olarak görülmelidir.

Sürekli Öğrenme ve Araştırma: Bu rehberde sunulan kaynaklar, bir başlangıç noktası olarak düşünülebilir. SED konusundaki bilgi ve becerilerin güncel tutulması adına ulusal ve uluslararası yayınları, iyi uygulama örnekleri ve eğitim fırsatları takip edilmelidir.

İç Kapasiteyi Kullanma ve Geliştirme: SED sürecine katkı sunabilecek farklı becerilere/yetenkilere sahip kişilerin (proje yönetimi, iletişim, araştırma vb.) sürece dahil edilmesi önemlidir. Ayrıca zaman içerisinde düzenlenecek eğitimler aracılığıyla kurumun kolektif kapasitesini geliştirmeye de odaklanılmalıdır.

İş Birliği Fırsatlarını Değerlendirme: Öğrenilenlerin paylaşılması ve kaynakların verimli kullanılması için diğer STK'larla, akademisyenlerle ve alandaki uzman kişilerle iletişime ve iş birliğine açık olunmalıdır.

4.6. Türkiye’de SED’in Geleceği

Türkiye’de Sosyal Etki Değerlendirmesi, 2000’li yıllardan itibaren artan bir farkındalıkla birlikte uygulama alanı bulmaya başlamıştır. Ulusal kalkınma planlarında sosyal etkiye yapılan vurgu, şeffaflık ve hesap verebilirlik taleplerinin artması ve sivil toplum sektörünün giderek kurumsallaşması, SED’in gelecekte çok daha yaygın ve sistematik bir uygulama alanı bulacağını göstermektedir.

Ancak SED’in sunduğu olanakların somut ve kalıcı sonuçlara dönüşebilmesi için atılması gereken bazı adımlar bulunmaktadır:

- Kapsamlı, tutarlı ve uygulanabilir bir yasal ve kurumsal altyapının inşa edilmesi
- STK’ların SED konusundaki yetkinliklerini artırmak için sürdürülebilir finansal ve teknik destek mekanizmalarının güçlendirilmesi
- Sektörde ortak bir dil ve yaklaşımın geliştirilebilmesi için standart yöntem ve gösterge sistemlerinin oluşturulmasına yönelik çalışmaların teşvik edilmesi
- Başarıyla tamamlanmış örnek uygulamaların görünürlüğünün artırılarak yaygınlaştırılması ve sektör içinde karşılıklı öğrenmenin desteklenmesi
- SED süreçlerinden elde edilen bulguların, politika yapım süreçlerine daha sistematik ve etkili bir biçimde dahil edilmesi için mekanizmalar geliştirilmesi

Sivil toplum sektörünün net hedefler belirlemesi, önceliklerini saptaması ve kendi içinde iş birliği mekanizmalarını güçlendirmesi, kamu politikalarını etkileme gücünü artıran temel unsurlardır. Etkili bir SED sisteminin kurulması ve bu sistemin bir devlet politikası olarak benimsenmesi, sivil toplum sektörünün daha yüksek toplumsal değer üretmesini ve ülkenin kalkınmasına sağladığı katkıyı en üst düzeye çıkarmasını mümkün kılacaktır.

GENEL DEĞERLENDİRME

GENEL DEĞERLENDİRME

SED, STK için salt bir ölçüm faaliyetinin ötesinde; stratejik bir yönetim, sürekli öğrenme ve hesap verebilirlik mekanizmasıdır. STK'ların çağdaş toplumlarda demokratik işleyişin ve toplumsal dönüşümün sağlanmasındaki kritik rolü düşünüldüğünde, yarattıkları etkileri tüm yönleriyle anlamaları, kanıtlamaları ve bu öğrenimleri kurumsal gelişim döngüsüne dahil etmeleri hayati önem taşımaktadır.

Bu rehberde, öncelikle SED'in temel kavramları, yol gösterici ilkeleri ve uluslararası alandaki tarihsel gelişimi ele alınarak konuya dair teorik bir zemin sunulmuştur. Ardından, Türkiye özeline odaklanılarak sivil toplum sektöründe SED'in artan önemi, mevcut yasal ve politik çerçeve, STK'lara sağladığı somut faydalar ve bu süreçte karşılaşılan temel zorluklar detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Rehberin ana eksenini, Türkiye'deki STK'ların ihtiyaçları ve kapasiteleri göz önünde bulundurularak geliştirilen, çok aşamalı ve döngüsel bir yaklaşım sunan STS SED Modeli oluşturmaktadır. Bu model; hazırlık aşamasından başlayarak amaç ve kapsamın belirlenmesi, etki mekanizmalarının tanımlanması, uygun yöntemlerin seçilmesi, verilerin analiz edilerek yorumlanması, bulguların etkili formatlarda raporlanması ve nihayetinde bu öğrenmelerle sürekli bir iyileştirme döngüsüne girilmesini adım adım açıklamaktadır. Modelin her bir aşaması, etik ilkeler, paydaş katılımı ve kaynak yönetimi gibi süreci destekleyen kritik stratejik önerilerle de güçlendirilmiştir.

Bu rehberde sunulan model ve içerikler, alanında uzman kişilerin yürüttüğü masa-başı çalışmaları, paydaş toplantıları, çalıştaylar ve saha araştırmaları gibi kapsamlı faaliyetler sonucunda geliştirilmiştir. Rehberin, yalnızca teorik bilgi sunmanın ötesine geçerek, hem STK'ların daha etkili, stratejik ve sürdürülebilir yaklaşımlar benimsemesine destek olması hem de bu alanda çalışmak isteyen tüm birey ve kuruluşlar için pratik bir kaynak teşkil etmesi hedeflenmiştir. Bu niteliğiyle, rehberin sivil toplum alanında bir dönüşüm aracı işlevi görmesi amaçlanmaktadır.

EKLER

Ek A: Temel SED Terimleri Sözlüğü

Bu sözlük, rehber boyunca kullanılan bazı temel Sosyal Etki Değerlendirmesi terimlerinin kısa tanımlarını içermektedir.

ÇED (Çevresel Etki Değerlendirmesi): Belirli bir proje veya gelişmenin, çevre üzerindeki olumlu ya da olumsuz potansiyel etkilerinin, sosyo-ekonomik, kültürel ve insan sağlığı üzerindeki ilişkili sonuçlarıyla birlikte bütüncül bir şekilde değerlendirildiği sistematik süreç.

Çıktı: Yürütülen faaliyetler sonucunda ortaya çıkan, kısa vadeli ve çoğunlukla nicel verilerle ifade edilebilen doğrudan sonuçlar (örn: eğitim verilen kişi sayısı, dağıtılan materyal sayısı).

Değişken: Araştırmalarda ölçülen, farklı değerler alabilen ve olaylar veya durumlar arasındaki ilişkileri analiz etmek için kullanılan özellik ya da nitelik (örn: yaş, gelir düzeyi, memnuniyet seviyesi).

Doğrudan Etki: Bir müdahalenin veya faaliyetin, hedef kitle veya faydalanıcılar üzerinde aracısız ve ilk aşamada ortaya çıkan belirgin etkileridir.

Dolaylı Etki: Bir müdahalenin doğrudan etkileri sonucunda ortaya çıkan, genellikle daha geniş bir çevrede ve zamanla kendini gösteren ikincil veya üçüncül etkilerdir.

Etki Değerlendirmesi: Bir müdahalenin planlanan veya beklenmeyen, olumlu veya olumsuz, kısa veya uzun vadeli tüm sonuçlarının sistematik olarak incelenmesi ve analiz edilmesi sürecidir.

Etki Zinciri: Bir müdahalenin girdilerinden başlayarak faaliyetler, çıktılar, sonuçlar ve nihai etkiye kadar uzanan mantıksal neden-sonuç ilişkisini görselleştiren model; müdahalenin değişimi nasıl yaratacağını gösteren teorik çerçeve.

Etki: Sonuçların birikmesiyle ortaya çıkan, genellikle daha uzun vadeli ve geniş kapsamlı (toplumsal, ekonomik, çevresel vb.) değişimler; müdahalenin ulaşmayı amaçladığı nihai dönüşümler.

Faydalanıcı: Bir müdahalenin çıktı ve sonuçlarından doğrudan veya dolaylı olarak yarar sağlayan birey, grup veya topluluklardır.

Girdi: Bir müdahale için kullanılan kaynaklar (finans, insan kaynağı, malzeme, zaman vb.).

Gösterge: Belirlenen hedeflere ya da elde edilmek istenen sonuçlara ne derece ulaşıldığını değerlendirmek amacıyla kullanılan, açıkça tanımlanabilir ve ölçülebilir veri unsurları veya kriterler.

Hedef Kitle: Bir müdahalenin doğrudan yöneldiği, ulaşılması hedeflenen, etkilemeyi veya dönüştürmeyi amaçladığı belirli özelliklere sahip birey, grup veya kurumlar.

Kapsam Belirleme: Etki değerlendirme sürecinin başlangıcında, hangi konuların ve potansiyel etkilerin analiz edileceğini, hangi paydaşların sürece dahil edileceğini ve çalışmanın sınırlarının ne olacağını belirleme aşaması.

Kapsam: Bir etki değerlendirme çalışmasının sınırlarını, hangi etkilerin, hangi paydaşların, hangi coğrafi alanın ve hangi zaman diliminin inceleneceğini tanımlayan çerçeve.

Malumatlandırılmış Rıza (Bilgilendirilmiş Onam): Veri toplama veya araştırma süreçlerinde, katılımcılara çalışmanın amacı, süreci, potansiyel risk ve faydaları hakkında tam ve anlaşılır bilgi verildikten sonra, katılımları için özgür iradeleriyle verdikleri onay.

Mevcut Durum Analizi: Herhangi bir müdahalenin etkisini değerlendirebilmek için müdahale öncesindeki koşulların ayrıntılı bir şekilde ortaya konulması ile ileride yapılacak karşılaştırmalar için bir referans noktası oluşturulmasına yönelik analizdir.

Müdahale: Belirli bir sosyal, ekonomik veya çevresel sorunu çözmek ya da bir durumu iyileştirmek amacıyla tasarlanan ve uygulanan planlı eylemler bütünü.

Negatif Etki: Bir müdahale sonucunda hedef kitle, paydaşlar veya daha geniş toplum üzerinde ortaya çıkan istenmeyen, zararlı veya olumsuz sonuçlar.

Nicel Gösterge: Sayılarla ifade edilen, ölçülebilir ve istatistiksel analizlere uygun veri temelli göstergeler.

Nitel Gösterge: Katılımcıların deneyimlerini, düşüncelerini, algılarını ve duygularını yansıtan; sözlü ya da yazılı ifadelerle ortaya konan, sayısal olmayan göstergeler.

Operasyonelleştirme: Soyut kavramların (örneğin sosyal etki, yaşam kalitesi) somut ve ölçülebilir değişkenler ya da göstergeler aracılığıyla istatistiksel analize

uygun hale getirilme süreci.

Ön Değerlendirme (Ex-ante): Bir müdahale başlamadan önce müdahalenin potansiyel etkilerini öngörmek amacıyla yapılan değerlendirme.

Örnekleme: Daha büyük bir hedef kitleden, o kitleyi temsil edecek daha küçük bir grup (örneklem) seçme süreci.

Paydaş Analizi: Paydaşların kim olduğunu, projeye ilişkilerini, beklentilerini, etkilerini ve önceliklerini sistematik olarak belirleme ve analiz etme süreci.

Paydaş: Bir proje, program veya girişimden doğrudan veya dolaylı olarak etkilenen veya bu girişime etki edebilecek tüm birey, grup ve kurumlar.

Plan: Belirli hedeflere ulaşmak için geniş bir çerçeve sunan, genellikle stratejik öncelikleri ve uzun vadeli yönelimleri belirleyen genel yol haritası.

Pozitif Etki: Bir müdahale sonucunda hedef kitle, paydaşlar veya daha geniş toplum üzerinde ortaya çıkan arzu edilen, faydalı ve olumlu sonuçlar.

Program: Belirli bir amaca hizmet eden, birbiriyle ilişkili birden fazla projenin ve faaliyetin bir araya gelmesiyle oluşan, geniş ölçekli ve uzun vadeli amaçlara hizmet eden ve daha kapsamlı girişimler bütünü.

Proje: Belirli bir başlangıç ve bitiş tarihi olan, tanımlanmış hedeflere ulaşmak için özgün bir dizi faaliyeti ve bütçeyi içeren, planlanmış ve organize edilmiş çalışma.

SED (Sosyal Etki Değerlendirmesi): Bir müdahalenin toplum üzerindeki etkilerini, bu etkilerin nedenlerini ve nasıl meydana geldiğini anlamak, ölçmek, değerlendirmek, raporlamak ve yönetmek için kullanılan sistematik ve bilimsel süreç.

Son Değerlendirme (Ex-post): Bir müdahale tamamlandıktan sonra, başlangıçtaki hedeflere ne ölçüde ulaşıldığını, planlanan ve beklenmeyen tüm etkileri ve sürdürülebilirliğini analiz etmek amacıyla yapılan değerlendirme.

Sonuç: Çıktıların sebep olduğu kısa veya orta vadeli değişiklikler (hedef kitlenin bilgi, beceri, tutum, davranış vb. özelliklerinde meydana gelen değişimler).

Sürdürülebilirlik: Bir müdahalenin veya sebep olduğu olumlu etkilerin uzun vadede devam edebilmesi.

Şeffaflık: Bir kurumun aldığı kararların ve yürüttüğü faaliyetlerin, ilgili paydaşlar tarafından izlenebilir, erişilebilir ve anlaşılabilir şekilde yürütülmesi.

Ek B: Paydaş Analizi Matrisi Şablonu

Bu şablon, paydaş analizi sürecini sistematik bir şekilde yönetmenize yardımcı olabilir.

Paydaş Grubu	Projeyle İlgisi / Beklentisi	Projeden Etkilenme Düzeyi (+/- ve Nasıl?)	Proje Etkisi / Gücü (Yüksek/ Orta/ Düşük)	Öncelik Düzeyi (Yüksek/ Orta/ Düşük)	Katılım Stratejisi (Bilgilendir/ Danış/ İş birliği yap/ Yetkilendir)	İletişim Yöntemi/ Sıklığı
(Örn: Proje Yararlanıcıları)	(Örn: Hizmet kalitesinin artması, beceri kazanma)	(Örn: ++ / Yaşam kalitesinde artış)	(Örn: Orta - Geri bildirim yoluyla)	(Örn: Orta - Geri bildirim yoluyla)	(Örn: İş birliği yap, Danış)	(Örn: Odak grup, Anket)
(Örn: Yerel Yönetim)	(Örn: Bölgesel kalkınmaya katkı, yasal uyum)	(Örn: + / Kamu hizmet yükünde azalma)	(Örn: Yüksek - Yasal düzenleme/izin)	(Örn: Yüksek)	(Örn: Bilgilendir, Danış)	(Örn: Rapor, Toplantı)
(Örn: Fon Sağlayıcı)	(Örn: Fonun etkin kullanımı, hedeflere ulaşılması, raporlama)	(Örn: +/- / İtibar etkisi, hedefe ulaşmazsa risk)	(Örn: Yüksek - Finansman)	(Örn: Yüksek)	(Örn: Bilgilendir, Danış)	(Örn: Rapor, Sunum)
(Örn: Proje Personeli)	(Örn: Mesleki gelişim, iş tatmini, projenin başarısı)	(Örn: ++ / Motivasyon artışı, iş yükü artışı?)	(Örn: Orta - Uygulama)	(Örn: Orta)	(Örn: İş birliği yap)	(Örn: Ekip toplantıları)

Ek C: Basit Mantıksal Çerçeve / Değişim Teorisi Şablonu

Bu şablon, müdahalenizin etki zincirini ve değişim mantığını görselleştirmenize yardımcı olabilir.

GİRDİLER (Inputs)	FAALİYETLER (Activities)	ÇIKTILAR (Outputs)	KISA/ORTA VADELİ SONUÇLAR (Outcomes - Short/Mid-Term)	UZUN VADELİ ETKİ (Impact - Long-Term)	VARSAYIMLAR (Assumptions)
(Projei yürütmek için kullandığınız kaynaklar)	(Hedeflerinize ulaşmak için yaptığınız ana eylemler)	(Faaliyetlerinizin doğrudan, somut ve sayılabilir sonuçları)	(Çıktılar sonucunda hedef kitlenizde veya durumda ortaya çıkan değişiklikler)	(Sonuçların birikimiyle toplumda/ alanda yaratılan daha geniş ve kalıcı değişim)	(Zincirin her adımı arasındaki bağlantının geçerli olması için doğru olduğunu varsaydığınız koşullar - Girdi>Faaliyet, Faaliyet>Çıktı, Çıktı>Sonuç vb.)
Örn:	Örn:	Örn:	Örn:	Örn:	Örn:
- Bütçe (€/TL)	- Eğitim modülleri geliştirmek	- Geliştirilen eğitim modülü sayısı	- Katılımcıların bilgi düzeyinde artış	- Bölgedeki genç işsizlik oranında azalma	- Girdiler zamanında ve yeterli olacak.
- Proje personeli (sayı, uzmanlık)	- Eğitimler düzenlemek	- Düzenlenen eğitim sayısı	- Katılımcıların yeni beceriler kazanması	- Gençlerin ekonomik refahında artış	- Personel gerekli uzmanlığa sahip.
- Eğitim materyalleri	- Mentorluk sağlamak	- Eğitimlere katılan kişi sayısı (% kadın/erkek)	- Katılımcıların öz güveninde artış	- Toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı	- Hedef kitle eğitimlere katılacak.
- Gönüllüler	- İşverenlerle eşleştirme yapmak	- Mentorluk alan kişi sayısı	- Katılımcıların iş arama davranışlarında değişiklik		- Katılımcılar öğrendiklerini uygulayacak.
		- İşverenlerle yapılan görüşme sayısı	- İşe yerleşen katılımcı sayısında artış (% kadın/erkek)		- Ekonomik koşullar işe yerleşmeyi destekleyecek.
		- İşe yerleşen katılımcıların işte kalma oranı	- Katılımcıların gelir düzeyinde artış		

Ek D: Gösterge Takip Tablosu Örneği

Bu tablo, seçtiğiniz göstergeleri ve bunların takibini planlamanıza yardımcı olabilir.

Sonuç/ Etki Alanı	Gösterge	Gösterge Tipi (Nicel/ Nitel)	Mevcut Durum Değeri ve Tarihi	Hedef Değer ve Tarihi	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Toplama Sıklığı	Sorumlu Kişi/Birim	Notlar
(Örn: Bilgi Düzeyinde Artış)	(Örn: Katılımcıların konuyla ilgili bilgi testi puanı)	Nicel	(Örn: Ortalama 45/100 - 01.01.2024)	(Örn: 75/100 - 31.12.2024)	(Örn: Ön test/ Son test sonuçları)	(Örn: Anket)	(Örn: Başta/Sonda)	(Örn: Eğitim Koordinatörü)	(Örn: Testin geçerliliği ve güvenilirliği sağlandı)
(Örn: Beceri Kazanımı)	(Örn: Katılımcıların yeni beceriyi uygulama oranı)	Nicel	(Örn: %10 - 01.01.2024)	(Örn: %60 - 31.12.2024)	(Örn: Katılımcı anketleri, Gözlem)	(Örn: Anket, Gözlem)	(Örn: 6 ayda bir)	(Örn: Proje Sorumlusu)	(Örn: Uygulama kriterleri netleştirilmesi)
(Örn: Özgüven Artışı)	(Örn: Katılımcıların özgüven düzeylerine ilişkin ifadeleri)	Nicel	(Örn: Odak grup notları - 01.01.2024)	(Örn: Niteliksel artış)	(Örn: Odak grup görüşmeleri, Derinlemesine mülakat)	(Örn: Odak Grup, Mülakat)	(Örn: Başta/Sonda)	(Örn: SED Uzmanı)	(Örn: Tematik analizle değerlendirilecek)
(Örn: İşe Yerleşme)	(Örn: Mezuniyetten sonra 6 ay içinde işe girenlerin yüzdesi)	Nicel	(Örn: Tahmini %20 - 01.01.2024)	(Örn: %50 - 31.12.2024)	(Örn: Katılımcı takip sistemi, SGK kayıtları?)	(Örn: Takip Anketi)	(Örn: Yıllık)	(Örn: İzleme Değ. Sorumlusu)	(Örn: Veri kaynağı teyit edilmeli, iş tanımı/ kalitesi de önemli)

Ek E: Basit SED Raporu Ana Hatları Şablonu

Bu şablon, SED raporunun yapılandırılmasına yardımcı olabilir. Bu raporda sunulan ana hatlar, Uluslararası Etki Değerlendirme Derneği'nin (IAIA) iyi uygulama kılavuzunda önerilen rapor yapısı temel alınarak hazırlanmıştır.²³

Kapak Sayfası: (Rapor Başlığı, Kuruluş Adı, Hazırlayanlar, Tarih)

İçindekiler

Yönetici Özeti: (En fazla 1-2 sayfa; raporun ana bulgularını, sonuçlarını ve önerilerini özetler)

1. Giriş:

- 1.1. Değerlendirilen Müdahale (Proje/Program): (Kısa tanıtım, hedefleri)
- 1.2. SED Çalışmasının Amacı ve Kapsamı: (Neden yapıldı, hangi sorulara cevap arandı, hangi zaman dilimi ve kitleyi kapsadı?)
- 1.3. Bağlam: (Müdahalenin yürütüldüğü sosyal, ekonomik, politik ortam)

2. Metodoloji:

- 2.1. Değerlendirme Tasarımı: (Deneysel, Yarı-deneysel, Deneysel olmayan vb.)
- 2.2. Örneklem: (Hedef kitle, örneklem büyüklüğü ve seçim yöntemi)
- 2.3. Veri Toplama Yöntem ve Araçları: (Anket, mülakat, odak grup vb.; kullanılan araçlar)
- 2.4. Veri Analizi Yöntemleri: (Kullanılan nicel veya nitel analiz teknikleri)

teknikleri)

- 2.5. Etik Hususlar: (Alınan etik önlemler)
- 2.6. Sınırlılıklar: (Metodolojinin ve çalışmanın kısıtları)

3. Bulgular:

- 3.1. Katılımcı Profili / Mevcut Durumu: (Örneklemenin temel özellikleri, başlangıç durumu)
- 3.2. Ana Bulgular (Göstergelere Göre): (Her bir ana sonuç/etki alanı için nicel ve nitel bulguların sunumu; grafikler, tablolar, alıntılarla desteklenmiş)
- 3.3. Beklenmedik Bulgular (Varsa): (Planlanmayan olumlu veya olumsuz sonuçlar)

²³ Vanclay vd., *Social Impact Assessment*, 64.

4. Tartışma:

- 4.1. Bulguların Yorumlanması: (Bulgular ne anlama geliyor? Değişim ne kadar anlamlı?)
- 4.2. Atıf/Katkı: (Değişimin müdahaleye ne ölçüde bağlanabileceği üzerine değerlendirme)
- 4.3. Müdahale Tasarımıyla Uyum: (Elde edilen bulgular, müdahalenin başlangıçta öngörülen etkilerini ve varsayımlarını destekliyor mu?)
- 4.4. Kolaylaştırıcılar ve Engeller: (Değişimi etkileyen faktörler)

5. Sonuçlar ve Öneriler:

- 5.1. Ana Sonuçlar: (SED çalışmasının temel çıkarımları)
- 5.2. Öneriler: (Programın/projenin iyileştirilmesi, gelecekteki SED çalışmaları veya politika için somut, eyleme dönük öneriler)

Ekler (Varsa): (Veri toplama araçları, detaylı analiz tabloları vb.)

Ek F: Faydalı Kaynaklar ve Kuruluşlar

Bu liste, SED konusunda daha fazla bilgi edinmek için başvurabileceğiniz bazı kaynak ve kuruluşları içermektedir:

Uluslararası Standartlar ve Kuruluşlar:

- OECD Kalkınma Yardım Komitesi (DAC) Değerlendirme Kriterleri
- Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SDGs)
- Social Value International (SVI)
- Global Reporting Initiative (GRI)
- AccountAbility (AA1000 Standartları)

Türkiye'deki İlgili Kurumlar ve Kaynaklar:

- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK): [tuik.gov.tr] (Sosyo-ekonomik veriler)
- Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı: [sbb.gov.tr] (Kalkınma Planları)
- İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü: [siviltoplum.gov.tr] (STK'larla ilgili mevzuat, raporlar)
- Türkiye'deki Üniversitelerin İlgili Bölümleri ve Araştırma Merkezleri
- Türkiye'deki STK Destek Kuruluşları, Ağları ve Platformları (örn: TÜSEV, STGM vb. - güncel listeler için araştırma yapınız)

Akademik Kaynaklar:

- Google Akademik (Google Scholar): [scholar.google.com] (SED ile ilgili makale ve araştırmalar için)
- Üniversite Kütüphaneleri Veri Tabanları

Diğer Kaynaklar:

- Uluslararası Değerlendirme Dernekleri (Örn: European Evaluation Society - EES, American Evaluation Association - AEA, International Association for Impact Assessment - IAIA)
- Çeşitli Kalkınma Ajansları ve Uluslararası Kuruluşların Değerlendirme Rehberleri ve Raporları (Örn: Dünya Bankası, UNDP)

KAYNAKÇA

Amerika Birleşik Devletleri Kongresi. Ulusal Çevre Politikası Yasası (NEPA). 42 U.S.C. §§ 4321–4370h (1970).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu. Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. A/RES/70/1 (21 Ekim 2015). <https://sdgs.un.org/2030agenda>.

Dünya Bankası. Operational Manual – OP 4.01: Environmental Assessment. World Bank, Ocak 1999; rev. Nisan 2013.

Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu. Our Common Future. Oxford University Press, 1987.

Global Reporting Initiative. GRI Universal Standards 2021. 2021. <https://www.globalreporting.org/standards/>.

Nicholls, Jeremy, vd. A Guide to Social Return on Investment. The SROI Network, 2012.

OECD. Quality Standards for Development Evaluation, DAC Guidelines and Reference Series. OECD Publishing, 2010.

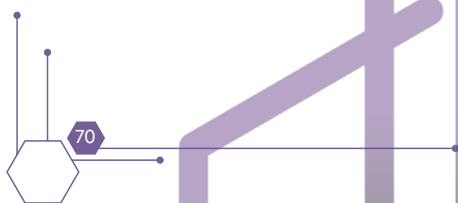
Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. On Birinci Kalkınma Planı (2019–2023). SBB, 2019.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. On İkinci Kalkınma Planı (2024–2028). SBB, 2023.

Vanclay, Frank. "International Principles For Social Impact Assessment." Impact Assessment and Project Appraisal 21, no. 1 (2003): 5–12.

Vanclay, Frank, vd. Social Impact Assessment: Guidance for assessing and managing the social impacts of projects. International Association for Impact Assessment, 2015.

Van Schooten, M., F. Vanclay, ve R. Slootweg. "Conceptualizing Social Change Processes and Social Impacts." In The International Handbook of Social Impact Assessment: Conceptual and Methodological Advances, edited by H. A. Becker ve F. Vanclay, 74–91. Edward Elgar Publishing, 2003.

SED Modeli

ISBN:978-605-389-777-4
Kuram Kitabı: Sosyal Etki
Değerlendirmesi Temel Kavramlar ve
Türkiye İçin Bir Model Rehberi

**Sosyal
İnovasyon
Ajansı**